

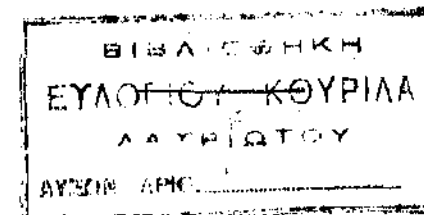
ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΩΟΣ

1879

[ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 8.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8.

ΑΘΗΝΗΣΙ

Εργασίον της 'Εστίας: 'Οδός Σταδίου, 6.

1879

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος "Ογδοός

Μνημόνιον ἑτησίαν: Ἡ. Ἑλλάδι φ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φ. 20.— Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ
1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἰς ἑξαμήνου.— Γρηγόριον ἤ: Διευθύνσεις: Ὅτις Σουλίου, 8.

2 Σεπτεμβρίου 1879

Ἐπισημοποιήσας τῆς ὑπογραφῆς τοῦ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΛΩΡΙΤΟΥ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ

Ἐν τῷ βίῳ τῶν ἔθνων, καὶ μάλιστα τῶν νεοζόντων, πολὺ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα τῆς ἐξακριβώσεως τοῦ σημείου πολιτισμοῦ, εἰς δ' ἐφθασαν ἐν ὠρισμένῃ στιγμῇ, φαίνεται ἡμῖν ἡ ἐξέτασις τῆς διευθύνσεως καθ' ἣν ταῦτα βαδίζουσιν. Ἄν ἐξ αὐτῆς προκύπτῃ ὅτι βαίνει ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τὰ πρόσω κατ' εὐθείαν ἀπαρέγκλιτον γραμμὴν, δὲν πρέπει ν' ἀχθώμεθα ὑπὲρ τὸ μέτρον οὔτε διὰ τὴν βραδύτητα τῆς πορείας, οὔτε διὰ τὸ χωρίζον ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔθνων διάστημα, ὅσον μέγα καὶ ἂν ἀπομένῃ. Καὶ ὅπῃ μὲν τὴν ὕλικὴν ἐποψὴν ἢ πρόδοσιν τῆς χώρας τυχῆς, καίτοι οὐχὶ ἴσως ἀνάλογος τῆς ἀγχινόας τῆς φυλῆς καὶ τῆς διακρινούσης τὸν αἰῶνα πυρετώδους δραστηριότητος, εἶναι τοῦλάχιστον ἀναμφισβήτητος καὶ προφανῆς εἰς τὸν ἐγκύπτοντα ἐφ' οἴουδ' ἴποτε στατιστικῷ πλινκῶς ἢ ἀπλῶς στρέφοντα περὶ ἑαυτὸν τοὺς ὀφθαλμούς. Ἄν ὅμως ἐξετάσωμεν καὶ τὴν σήμερον διανοητικὴν ἡμῶν κατάστασιν, οὐχὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη, ὅπερ ἤθελεν εἶναι ἄδικον, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, ἢ ἀπάντησις δὲν εἶναι ἐπίσης εὐχερῆς. Παράτολμον ἴσως ἤθελεν εἶναι τὸ ν' ἀποφανθῇ τις ἀνεπιφυλάκτως ὅτι ἐν συνόλῳ δὲν προώδευσε τὸ ἔθνος καὶ πνευματικῶς· ἀλλ' ἐνῶ ἡ ὕλικὴ πρόδοσις εἶναι ψηλαφητὴ, ἢ διανοητικὴ ἐπὶ τὰ πρόσω κίνησις αὐτοῦ ἀπομένει πολὺπλοκὸν ζήτημα· τὸ δὲ ζήτημα τοῦτο παρίσταται ὑπὸ ἄντως ἀποθαρρυντικῆν φάσιν, ὅσας ὅπως ἴσως ἐξέχων τις ἀνὴρ ἀποχωρίζεται ἡμῶν ἀνεπιστρεπτί. Ὅτε εἶδμεν ἀποκομιζόμενον τὸν Οἰκονόμον μάλιστα ἀνεζητήσαμεν τὸν ἀντάξιον αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐπιζώντων βασιφόρων, καὶ ἀποχαιρετῶντες τὸν Ἀσώπιον δὲν ἐβλέπομεν τὸν δυνάμενον νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐκείνον, ἂν οὐχὶ δι' ἄλλο, διὰ τὴν ἀρχαϊκὴν τοῦ-

λάχιστον εἰς τὰ γράμματα ἀφοσίωσιν καὶ τὴν χαλκέντερον φιλοποσίαν. Εἰς οὐδένα ἐκληροδότησεν ἀποθνήσκων τὴν πυρρινὴν γλῶσσάν του δ' ἀκαρμακίδης, οὐδ' ἀνευρίσκομεν μετὰ τὸ σήμερον τῶν σήμερον δημοσιογραφούντων τὸν ἰσόπαλον τοῦ Λεβίδου. Τοῦ φαινομένου τούτου δὲν ἐπιχειροῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἐξήγησιν· ἀλλ' ἂν ἐξαιρέσωμεν τοὺς φρονούντας ὅτι ἡ φιλοτιμία ἐπιβάλλει αὐτοῖς νὰ λέγωνται κατ' οὐδὲν κατώτεροι τῶν ἀποθνησκόντων ἑμοστέγων, ἢ πραγματικότης αὐτοῦ ἐκδηλοῦται εἰς τὰ ἔμματα πάντων καὶ βαρύτερον καθιστᾷ παντὸς χωρισμοῦ τὸ πένθος. Τὰ λοιπὰ ἔθνη προπέμποντα τοὺς καταβαίνοντας εἰς τὸν τάφον διακεκριμένους ἄνδρας, Ὁρηνούσιν ἐπ' αὐτοῖς κατεχόμενοι πρὸ πάντων ὑπὸ αἰσθημάτων εὐγνώμονος συμπαιθείας, εἰς δὲ τὸ ἡμέτερον πένθος πρωταγωνισεῖ τὸ αἰσθημα τῆς ἡμετέρας ζήμιας καὶ τοῦ κενοῦ τὸ ὅποιον ἀφίνει δ' ἀπέθων. Στερούμενοι χρησίμου ἀνδρὸς Ὁρηνούμεν ὡς τέκνα οὐ μόνον ἀποφρασιθῆντα, ἀλλὰ καὶ ἀνίκανα νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς ἑαυτά. Σήμερον δὲ ὅτε ἀπέθανεν ὁ Βαλαωρίτης καὶ ἐσιώπησεν ὁ Παράσχος, καταγιόμενος εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ ἀπολογισμοῦ, μάλιστα ζητοῦμεν τίνα ἄλλον δυνάμεθα, μεθ' ὅσους δῆποτε συγκαταβάσεως, ν' ἀναγορεύσωμεν ποιητὴν.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Βαλαωρίτης δύναται ἄρα νὰ ὀνομασθῇ ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς παρούσης γενεᾶς; Ἰ γνωστὴ εἶναι ἡ πρὸς τὸ ἔσχατον τοῦ Λευκαδίου ἐξαιρετικὴ ἡμῶν συμπάθεια, ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ συγχρόνου ἑλληνικῆς ποιήσεως γνώμη. Ἄν ἐνομιζόμεν ὑπάρχουσαν ἀσυμβίβαστον ἀντίθεσιν μετὰ τῶν, προθύμως καὶ ἀδιστακτικῶς ἠθέλομεν θυσιάσει, καὶ μάλιστα σήμερον, τὰς καλλιλογικὰς ἡμῶν πεποιθήσεις εἰς τὸν ἀνεπιφύλακτον πρὸς τὸν ἄνδρα θαυμασμόν. Τὸν νεόσκαπτον ἕως τῶν Βαλαωρίτου δὲν νομίζομεν βαιμὸν κατάλληλον πρὸς τέλει τοιαύτης θυσίας, ἀφοῦ τὰς πεποιθήσεις ἡμῶν ταύτας συνεμερίζετο κάκεῖνος. «Κίβινι βίβκιον, εἶναι ἀναντιρρήτου ὅτι ὁ ποιητὴς πρέπει ὅχι μόνον νὰ ἐπιλάσθῃ ὑπὸ τῆς φύσεως τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ νὰ ζῇ ἐν μέσῳ ἀτμοσφαιρᾶς δυνάμενης ν' ἀναπτύξῃ τὸν σπῆρον, ὃν φέρει ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ». Ταῦτα ἔγραψεν ἡμῖν πρὸ ἐνὸς ἔτους καὶ ἐπανε-

λαβεν έκτοτε πολλάκις, θρησίων επί τῆ τύχῃ τῆς καταδίκου εἰς μικρά ἔργα ἀτυχοῦς ταύτης γενεᾶς. Συγκρίνοντες πρὸς ἀλλήλους τοὺς δύο ἀνδρας, ὧν ἑσπερήθημεν σχεδὸν συγχρόνως, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ὁ Βαλαωρίτης ὑπῆρξεν ἔθνικος ποιητής, ὡς ὁ Δελιγεώργης πολιτικός ἀνὴρ. Τὶ ἄλλο ὅμως κατέλειπεν ἡμῖν καὶ οὗτος, εἰμὴ ζωηρὸν αἰσθημα εὐγνωμοσύνης διὰ τοὺς ὑπερανθρώπους αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπων τῶν κοινῶν ἀγῶνας, τὴν ἑναυλον μνήμην τῆς μοναδικῆς εὐγλωττίας του καὶ τὴν λυπηρὰν πεποίθησιν ἔτι, ζῶν ἐν ἄλλῃ γῶρᾳ ἢ παρ' ἄλλῃ γενεᾷ, ἤθελε συνδοξασθῆ καὶ δι' ἔργων μετὰ τῆς πατρίδος; Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἀνδρας τούτους ἐπεδαψέλευσεν ἡ φύσις τὰς θειοτέρας αὐτῆς παροχὰς ἀμφοτέροι ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν ἀποστολὴν τῶν ἀποκλειστικῶν καὶ ἐλοφύχως μετ' ἐπιμονῆς καὶ αὐταπαρνήσεως ἀγαγούσης αὐτοὺς προῶρως εἰς τὸν τάφον καὶ οὐδέτερος ἠδυνήθη ἀποθησαίων νὰ ἐπιφωνήσῃ, ὡς ὁ Ῥωμαῖος: «Exegi monumentum!» Οὕτε ὁ πολιτικός ἀνὴρ κατῴρωσε νὰ στήσῃ τὴν σημαίαν του ἐπὶ μνημίου προχάματος κατὰ τῆς δεσμῆραι ὀγκουμένης φαυλοκρατίας, οὕτε ὁ ποιητὴς νὰ συμπεκνωσῇ εἰς ποιητικὸν ἔργον τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρα γενεᾶς ἀμοιρούσης ἰδανικοῦ. Ἀλλ' ὁ μὲν ἠναγκασθῆ νὰ κατατρίψῃ τὰς δυνάμεις του παλαιῶν κατὰ τῆς πλειονοψηφίας, ἣν παρεῖχον ἐπὶ εἰκοσιν ὄλα ἔτη εἰς τοὺς ἀντιπάλους του οἱ ἀνακηρύξαντες αὐτὸν παμφηφει μὲγάλον ἀνδρα τὴν ἐπιούσαν τοῦ θανάτου του, ὁ δὲ μὴ εὐρίσκων ζῶν καὶ αἰσθημα περὶ ἑαυτὸν ν' ἀφιερῶσῃ προσόντα ἀληθοῦς ποιητοῦ εἰς ἔργα ἀρχαιοδύφου καὶ ταριχευτοῦ αἰσθημάτων, γλώσσῃς καὶ ἔθιμων, χθελινῶν μὲν κατὰ τὴν χρονολογίαν, ἀλλ' ὑπὸ πᾶσαν ἄλλῃ ἐποῖν δυστυχῶς ἀπρηχαιωμένων. Ὁ σήμερον αἰὼν διακρίνεται τῶν πρὸ αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπότομον καὶ οἰονεὶ θεατρικὴν μεταβολὴν τῆς κοινωνικῆς σκηνογραφίας. Πανταχοῦ ἡ ζῶσα γενεὰ διαφέρει τῶν πατέρων αὐτῆς πολὺ πλείοτερον ἢ ἐκεῖνοι τῶν προπάππων· ὁ δὲ ποιητὴς μετασχηματισμὸς εἶναι πρὸ πάντων ἐναργῆς ἐν Γαλλίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν. Ὅσον ἀπέχει ὁ σήμερον Γαλλίας τῶν ἀλευροπάστων Ἀρακισίων τῆς ἐν Βερσαλλίαις αὐτῆς, ὧν ἐσατόγηρά τινα λείψανα ζῶσιν εἰσέτι, τόσον καὶ ὁ συνταγματικός Ἕλληνας τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ἀλῆπασα καὶ τῶν κλεφτῶν τοῦ Ὀλύμπου. Μετὰ τῆς ἐνδυμασίας, τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἔθιμων συνεμετεβλήθη ἐν τῇ Δύσει καὶ τῆς ποιήσεως τὸ ἰδανικόν. Ἐπιθυμητὸν καὶ εὐκατὸν ἦτο νὰ διατηρήσωμεν ἡμεῖς, οἱ μὴ συμπληρώσαντες τὴν ἔθνικὴν ἀποστολὴν, ζῶν καὶ ἀκμάζον τὸ ὑπὸ τοῦ Βαλαωρίτου ἡμνηθῆ, συμβιδάζοντες αὐτὸ κατὰ τὸ δυνατόν μετὰ τοῦ ἐξ ἀνάγκης εἰσαχθέντος ἐσπερίου ὀργανισμοῦ καὶ μεταμορφούντες ὀλοκλήρον τὴν λαχοῦσαν ἡμῖν γῶρᾳ εἰς εὐρύ-

ὀλημέριον, ἀν οὐχὶ κλεφτῶν, ἐνόπλων τούλαχιστον γεωργῶν, ποιμένων, ἐργατῶν καὶ βιομηγάνων. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐγένετο. Ἡ συμβουλὴ τοῦ Ζαλοκώστα ἀπὸ δεχθῆτε ἤθη τῆς, ὁ ἀγῶν δὲ ἐπεράνθη δὲν ἤχησεν εἰς ὧτα ἀκούοντων. Ἄντι καπετανάτων, δυνάμενων νὰ ὀνομασθῶσιν ἀρχηγῶν ἐθνοφυλακῆς, διηρέθη ἡ Ἑλλάς εἰς ἐκλογικὰς περιφέρειας καὶ πᾶς Ἕλληνας, ἀντὶ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ βιοποριστικὸν αὐτοῦ ἐπάγγελμα, μέχρι συντελέσεως τοῦ ἔργου, τὸ τοῦ ἀμίσθου στρατιώτου, πρόσθεσε τὸ τοῦ μεταπράτου ἢ μεγαλεμπόρου ψήφον. «Τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς ἐσβέσθη», ἔγραφεν ἀδμηονῶν ὁ ποιητὴς ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Διάκου, «τὰ τέκνα κτῶν διασημοτέρων ἀρματωλῶν μεταμορφώθησαν εἰς δικηγορικούς. . . . συγκρίνων τοὺς ἀγῶνας ἐκείνων πρὸς τὴν νέκρωσιν καὶ τὴν ἀπάθειαν τῶν ἀμέσων αὐτῶν διαδόχων, καταπλαμβάνομαι ὑπὸ ἀνεκφράστου ἀπελπισίας.» Τὴν ἀπηλπισμένην ταύτην κραυγὴν ἀπέσπασεν ἐκ τῶν χειλέων τοῦ Βαλαωρίτου οὐ μόνον ἡ ὀδύνη τοῦ πατριώτου, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωῖσμός τοῦ ποιητοῦ, ἔχοντος ἀπαραίτητον ἀνάγκην ζῶντος ἰδανικοῦ καὶ μάτην ἀναζητοῦντος τοιοῦτον ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν σήμερον Ἑλλήνων.

Ἡ λέξις ἰδανικός, ὡς πᾶσα ἄλλη ἡς ἐγένετο πολλὴ χρῆσις καὶ κατάχρησις, κατήντησε τοσοῦτον ἐλαστικὴ καὶ πολυσήμαντος, ὥστε στερεῖται πάσης σχεδὸν ἀκριβοῦς σημασίας. Ἀφίνοντες κατὰ μέρος τὰ ἀφηρημένα φιλοσοφήματα, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἰδανικὸν ἔθνος τινὸς ἐν ὀρισμένῃ ἐποχῇ, τὸν τύπον ἐκείνου πρὸς τὸν ὁποῖον πᾶς τις ἐπιθυμεῖ τὸ ὀμοίωσθαι. Ἰδανικὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἀρμονικὴ ἔνωσις τοῦ ψυχικοῦ μετὰ τοῦ σωματικοῦ κάλλους, ἀκμαῖος νεανίας ἐλαύνων εἰς τὸ στάδιον νικηφόρον ἄρμα ἢ καθιστῶν προσεκτικὰ εἰς τοὺς λόγους τοῦ πᾶσι πλῆθ' ἐναρμόνιως δὲ τοῦ ἰδανικοῦ τούτου δύναται νὰ θεωρηθῆ ἐν μὲν τὰς μυθικὰς χρόνους ὁ Ἀχιλλεύς, ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ ὁ Ἀλκιβιάδης. Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας πάντες ἐξήλευον τὴν τύχην τοῦ ἀξιοθέντος διὰ νηστειῶν καὶ δεήσεων ν' ἀντικρύσῃ τὴν ἀειδοῦσαν ὀραυότητα τῆς Παναγίας. Ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ἰδ' ἰδανικὸν τῶν Γάλλων ἦτο αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ἡ τούλαχιστον ἐπίσημος τὸ γένος εὐπατριδῆς, φέρων βαρῦτιμα τρίχαπτα, διαπρέπων εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τὰς αὐλικὰς παρατάξεις καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ ἡγεμονίδος βασιλικοῦ αἵματος ἢ τούλαχιστον Λουκισίσης· κατὰ τοιοῦτον δὲ τύπον διεσκευάζοντο ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀτρεΐδαι. Ἰδανικὸν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν τῇ Δύσει εἶναι ἀνὴρ λαχὼν παρὰ τῆς τύχης πλούτου, κάλλους, γένους, εὐφυίας, ἱππων, μεγαλοσταύρων καὶ ὄλων τῶν ἀγαθῶν, κατώτερα αὐτοῦ εὐρίσκων πάντα ταῦ-

τα, χασμάμενος ἐν μέσῳ τῶν ἡδονῶν; ζῆτων νὰ καταβιβάσῃ τὸν παράδεισον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνοῦσιον εὐρίσκων τὸν καμπανίτην καὶ τὰ φιλήματα τῆς καλλίστης ἐρωμένης, μὴ ἤξεύρων ὁ ἴδιος τί θέλει καὶ πρὸς στιγμιαίαν ἀνακούφισιν τῆς ἀνιάτου αὐτοῦ πλήξεως παραδιδόμενος ὅτε μὲν εἰς ὑπερφυσικά ὄνειρατα, ὅτε δὲ εἰς παντοίας τρέλλας. Τοῦ τοιοῦτου ἤδη παρακμάζοντος ἰδανικοῦ ἡμνηθῆ καὶ ζῶσα προσωποποιήσις ἦτον ὁ Βύρων. Οὕτω καὶ ὁ βίος τοῦ κλέφτου ὑπῆρξεν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας καὶ ἦτο χθὲς ἀκόμη τὸ ἰδανικὸν τῆς τουρκοκρατουμένης φυλῆς. Οἱ σθενάζοντες ὑπὸ τὴν μάστιγα τοῦ δεσπότη ἠθαύμαζον, ἐξήλευον καὶ ἤρχοντο νὰ ὀμοιάσωσι τοὺς ζῶντας ἐλευθέρους, ἔστω καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν. Ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποιήσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πιστὴ τοῦ αἰσθηματος τούτου ἐρμηνεία· ἡ δὲ ἀπαραμίλλος αὐτῆς ζωηρότης πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς τὸ ὅτι ὁ πόθος ἐλευθέρου βίου οὐ μόνον ἐνέμετο πᾶσαν τότε ἑλληνικὴν καρδίαν, ἀλλ' ἐνέμετο αὐτὴν ὀλοκλήρον, οὐδενὸς ἄλλου συνυπάρχοντος παρ' αὐτῷ, ἐνεκα τῆς νηπιώδους καταστάσεως τοῦ τότε πολιτισμοῦ. Ἡ ἐκ τῶν καθημερινῶν κακῶσεων ἀσθεστος δίψα ἐκδικήσεως καὶ ἡ ἀγνοία τῶν ἠθικῶν καὶ ὀλικῶν ἀπολαύσεων τῆς εὐζωίας, παρῖστα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ κλέφτου οὐ μόνον ὡς καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὡς τὸ ποσεινότερον τῶν ἐπαγγελμάτων. Οὐδὲ ὀλοως ἀμφισβῆλομεν ὅτι πολλοὶ ὑπάρχουσι καὶ σήμερον οἱ πρόθυμοι νὰ θυσιάσωσιν ὑπὲρ πατρίδος τὴν ζῶν, οὐχὶ ὀμως, νομίζομεν, καὶ νὰ διέλθωσιν αὐτὴν ἐπὶ τὴν ὀρέων, θεωροῦντες ὡς ἄκρον ἄκρον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας τὰ χρυσα ὀπλα, τὰ ὀπτά ἄρνια, τὰ αἰμυσταγῆ λάφυρα ἢ τὴν ἀποκοπὴν τῆς κεφαλῆς ἀθλίου τινὸς Ἀγῶ. Ὁ ἔρωσ τῆς ἐλευθέρως ὑπάρξεως καὶ τὸ μῖσος τοῦ Ἀγαρηνοῦ, ἅτινα ἦσαν πρὶν ἰδανικὸν κατήντησαν σήμερον ἀπλοῦν καθῆκον, καὶ ὡς τοιοῦτον ἀνεπαρκὲς τῇ ποιήσει. Πρέπει δὲ καὶ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ στέρησις ἀγαθοῦ τινος συντείνει εἰπερ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἐκτίμωσιν καὶ κορύφωσιν τοῦ πόθου. Πρὶν ἢ ποιῆσθαι ὁ Τάσος τὴν ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τοῦ ἀμύμητον ἐκείνην περιγραφὴν τῆς ἀνυδρίας, τῶν βασιάνων τῆς δίψης καὶ τῶν ὀπτασιῶν παχυγλώων λειμώνων καὶ καταλειβομένων χειμάρρων, ὅψ' ὧν κατείχοντο ἐν μέσῳ τῆς φλεγούσης ἐρήμου οἱ σταυροφόροι, λέγεται ὅτι ἀπέχεν ὕδατος ἐπὶ πέντε ἡμέρας. Ἄν ἦτο ὁ Τάνταλος ποιητὴς καὶ ἔγραφεν ἕμνον εἰς τὸ ὕδωρ πιστεύομεν ὅτι καὶ τὸν Τάσσον καὶ τὸν Πίνδαρον αὐτὸν ἤθελεν ὑπερβῆ. Τοιοῦτοι Τάνταλοι ἦσαν οἱ ἀπὸ τῆς δούλης παιδίδος βλέποντες πλανωμένην ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ Πίνδου καὶ Ὀλύμπου ἐν χρυσαῖς ὀπλαῖς τὴν ἐλευθερίαν. Οὐδὲ σήμερον βεβαίως εἶναι ὁ κλέφτης ἀνοῦσιος

καὶ πληκτικὸς ἦρας, ἀλλ' ἀπὸ ποιητικοῦ, ἦτος ζῶντος ἐν τῇ καρδίᾳ ὀλοκλήρου λαοῦ, κατήντησεν ἀπλῶς Ῥωμαντικός. Πρὸς κατανοήσιν δὲ τῆς ἐπελοῦσης διαφορᾶς τούτου μόνον λέγομεν, ὅτι πρὶν μὲν πᾶσα κῆρη ὀνειρεύετο καλλικρόνον τινα Ζῆδρον ἢ Ἀμπελογιάννην ὡς σύντροφον ὀλοκλήρου τοῦ βίου, σήμερον δὲ μόνον εὐρωπαϊζουσά τις καὶ εὐφάνταστος ἀναγνώστρια τῶν «Μηνεμοσύνων» δύναται νὰ ἐπιθυμήσῃ αὐτὸν ὡς. . . ὄνειρον μιᾶς νυκτός. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἢ ἀποστολὴ τῶν δύο γενεῶν φαίνεται ὀλοως διάφορος. Οἱ πατέρες ἡμῶν εἶχον ἔργον νὰ δώσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερίαν, ἡμεῖς δὲ θεωροῦμεν ἡμέτερον ν' ἀσφαλίσωμεν αὐτῇ ἐλευθερίᾳ καὶ πρὸ πάντων νὰ κτίσωμεν οἰκίας. Τοῦτο παρατηροῦντες οὐδὲ ὀλοως προτιθέμεθα ν' ἀμφισβητήσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν ῥητόρων καὶ τῶν κτιστῶν, ἀλλὰ μόνον τὴν χρησιμότητα αὐτῶν τῇ ποιήσει. Οὐδὲν τούλαχιστον γνωρίζομεν ἔπος ποιητῆν εἰς ἀνάμνησιν κοινοβουλευτικῶν ἀγῶνων ἢ τῆς τεκτονικῆς τῶν καστῶρων βιομηχανίας· περὶ οἰουδήποτε δὲ ἄλλου πράγματος ἐκτὸς ψήφων καὶ λίθων οὕτε φροντίζει οὕτε θέλει ν' ἀκούσῃ ὁ σήμερον Ἕλληνας. Ταῦτα παρεδέχτο καὶ ἐθρῆνει ἐν τοῖς προλόγοις του καὶ ταῖς ἰδιωτικαῖς ἐπιστολαῖς ὁ ψάλτης τῆς ἀφροσύνης. Πολλάκις ὀμως καταλαμβάνετο ἐκ τοῦ θεάματος τούτου ὑπὸ τοιαύτης ἀθυμίας, ὥστε ἐπέμενε νὰ κλείῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὡς ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Ῥακίνα ἢ ἐρωμένη τοῦ Ἰππολύτου,

«Νεκρὸν τὸν βλέπει πρὸ παδῶν καὶ ζῶντα τὸν ἐπιζῆ», οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἰσχυρίζετο ὅτι τὸ κλέφτικον ἰδανικὸν του εἰς μόνον τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰ κυριώτερα κέντρα τῆς Ἑλλάδος ἀπέθανεν, ἀλλὰ «ζῆ ἔτι εἰς Βάλτον, Ἐρμόμερον, Λοκρίδα, Ἡλλάδα καὶ Αἰτωλίαν». Ἀλλὰ δύναται ὀρα νὰ θεωρηθῆ ὡς ἰδανικὸν ἔθνος τινὸς τὸ μὴ ζῶν οὕτε ἐν τῇ πρωτεύουσῃ οὕτε εἰς τὰ κυριώτερα αὐτοῦ κέντρα; Πῶς δὲ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ζῶντα, ἦθη, παραδόσεις, γλώσσαν καὶ ἔθιμα, τὰ ὀποῖα ἀναγκάζεται ὁ ποιητὴς ἀνὰ πάντα εἶχαν νὰ σαφηνίζῃ διὰ σχολίων καὶ ἐνίοτε διὰ μεταφράσεως εἰς ἄλλην γλῶσσαν, ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ Σατωβριάνδος διὰ τῶν σημειώσεων τῶν «Μαρτύρων» τὰ ἦθη καὶ τὰς τελετὰς τῶν Δρυϊδῶν καὶ Βυάγων τῆς παναρχαίας Ἀρμορικῆς; Μετ' ἀδιηγήτου δὲ ταπεινώσεως καὶ φλέγοντος ἐρυθήματος ἐπὶ τῆς παρειᾶς ἀναγκαζόμεθα νὰ ὀμολογήσωμεν ὅτι τὰ πλείστα τῶν σχολίων τούτων δὲν εἶναι περιττὰ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς «πρωτεύουσῆς καὶ τῶν σπουδαιοτέρων ἑλληνικῶν κέντρων». Τὰ κλέφτικα τραγούδια οὐδεὶς σήμερον ἀναγινώσκει πλὴν τῶν κουπορράγων, εἰδικῶν τινος Σάθα ἢ ἰδιοτρόπου Ζαμπελλίου. Ἄν δὲ, κατὰ τὸ θεώρημα τοῦ Ἀγγλου Βένθαμ, πρέπει πρὸς ἐκτί-

μησην των ανθρώπινων αισθημάτων να λαμβάνεται εξωτερική τις αυτών εκδήλωσης επιδεικτική μάθηματικής καταμετρούσεως, νομιζόμεν ότι ως τοιοῦτον ἀκριβὲς μέτρον τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς παρουσίας γενεᾶς πρὸς τὰ ἔργα τῆς προηγηθείσης δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ μνησια δωδεκάδραχμος ἀποζημίωσις, ἣν καταβάλλει τὸ ἔθνος εἰς τὴν μητέρα τοῦ Διάκου, διὰ τὴν ἔπτησιν τοῦ υἱοῦ τῆς. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐκφυλισθέντων τούτων κέντρων ἂν μεταβῶμεν εἰς αὐτὴν τὴν κοιτίδα τοῦ ἀρματωλισμοῦ, πολλὴ φοβούμεθα μὴ εὐρωμεν καὶ ἐν Ἡπειρῷ τὰ πράγματα καὶ τὰ αἰσθητά ικανῶς μεταβλήθεντα. Οἱ ἀρματωλοὶ καὶ κλέπται ἀπετέλουν ἐκεῖ εἰδός τι στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας καὶ ἐνόπλου φρουρᾶς τῆς κίβωτοῦ τῶν ἔθνικῶν ἐλπίδων. Ἄλλ' ὀλοκλήρος ἡ τάξις αὕτη μετηνάστευσεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν βασιλεῖον μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος· καὶ οὕτως ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπωφανίσθη ἡ Ἡπειρος τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἰδανικοῦ αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ λέοντες ἐκεῖνοι ἐξεφυλλίσθησαν παρ' ἡμῖν καὶ ἐγέννησαν συναγματικούς κλύμους, κατ' οὐδὲν διαφέροντας τῆς ἐπιλοίπου γενεᾶς τῶν ἄλλων τεττίγων καὶ οἰκοδομητικῶν καστῶρων. Πληρῆστατὰ συμμερίζομεθα τὴν γνώμην τοῦ Βαλαωρίτου ὅτι μόνη παρ' ἡμῖν πηγὴ ἀληθοῦς ποιήσεως εἰσὶν αἱ ἀναμνήσεις τοῦ ἀγῶνος· τὴν πηγὴν ὁμοῦς ταύτην οὕτε βρῶσαν βλέπομεν ἐν ὑπαιθρῷ οὕτε ἀκούμεν τὸ κελάρυσμά τῆς· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ποιητὴς ὁμολογεῖ ἐν τοῖς προλόγοις του ὅτι πρὸς ἀνεύρεσιν ὑδάτος ζῶντος ἠναγκάσθη «ν' ἀνασκάψῃ τὸ ἔδαφος τῆς Ἡπειροῦ». Παράδοξος καὶ ἄντως λυπηρὰ εἰς χελεὴ ποιητοῦ εἶναι ἡ λέξις ἀνασκαψῆς, ἡ κατατάσσουσα ἔργα χθονία μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτήτων. Διὰ τῆς φοβερᾶς ταύτης λέξεως συνδέει μὲν ἀμέσως τοὺς ἀγωνισθέντας ἐν Πλαταιαῖς καὶ Μαραθῶνι πρὸς τοὺς ἥρωας τῆς Γραβιάς καὶ τοῦ Σουλίου, ἀλλὰ συγγενῶς καθιστᾷ καταφανῆς τὸ μέγεθος τοῦ χάσματος, ὅπερ χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ τούτων. Ὡς τῶν «Περσῶν» τοῦ Αἰσχύλου, οὕτω καὶ τῶν «Μνημοσύνων» ὁ ἀναγνώστης, συγγρίνων τὴν τότε πρὸς τὴν σήμερον Ἑλλάδα, ἀναγκάζεται νὰ θεωρήσῃ ἀμφότερα τὰ ποιήματα ὡς ἀρχαῖα καὶ ν' ἀνακράξῃ μετὰ τοῦ Βύρωνος,

It is Greece, but living Greece no more!

Ἐπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικῆν ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημοσύνα», τὸν «Διάκον» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἀριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγῶ, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦ-

τον τῆς φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῆ τοῦ θησαυροῦ τούτου σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἐσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εὐλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω», ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν, «ἐλάβα παρὰ τοῦ Οὐγῶ τὴν μαλακῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ κρυτῆρος ὄπου θέλει.» Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίωσεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερὰ. Ὁ μετ' αὐτοῦ ὁμοῦς συνεπιβαίνειν τοῦ φοβεροῦ ζῴου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτά, ἀναγκασόμενος ἀνα πάσαν στιγμὴν νὰ ὑπερβαίνειν χάσματα καὶ ἀβύσσους δι' ἀλμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται ἀνευ πτερύγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὗτος καὶ ἄντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλὰκις καὶ ἐνόστε ζαλιζέει, ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦς καταθέγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὄρατα ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς, καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἄλλειψιν χαλίνου. Αἱ πλείστοι τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουσιν οὐτε ἀνάγλυφα, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὐτε γνωστὸν τι εἶδος ζωγραφίας, πολλὴ δὲ μᾶλλον ὠραία σκηνογραφίαν τρέμουσαν εἰς τὰ ὕδατα δικυγῶς μὲν, ἀλλὰ σπάνιως ἀκίνητουσῆς λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκαστῇ τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργής καὶ ζωηροτάτη, τὸ πληθὸς τῶν ὁμοῦς τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ῥομαντικὸν τι σκίῳφος, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα ἔτι ῥομαντικώτερα πλάσματα: βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερυτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντά εἰς οὐρανόν, ῥῆσα καλογῆρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντάς βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντά μαυρὸν ἄφρον, βρουάλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραῖδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα. Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὐτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ῥομαντισμοῦ οὐτε ῥομαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Οὐδ' αὐτῇ τῶν Γερμανῶν ἡ «mondbeglebenzie zaubernacht» περιέχει πλείονας ἢ φοβερωτέρους τῶν ἰδικῶν τού δραπέτας τοῦ ἄλλου κόσμου. Παρὰ συνήθει στίχοπλόκῳ ταῦτα θέλον φανῆ ἀπλόως τερατοδῆ καὶ ἐνόστε ψυχρά. Ἄλλ' ὡς ὁ Ὀρμαν, ὁ Ἀρνίμ, ὁ Ἐδγάρδος Πόου καὶ οἱ ἄλλοι ἔξοχοι μαγγανῶνται, οὕτω καὶ ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει

νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμοῦ ἐργηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν ὄνειρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὄνειρα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καὶ τότε ὁμοῦς δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθησεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἔδλωπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνευρυθιάστως ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες» αἱ «συνιστώσαι σάρκα ψυχῆς», οἱ «βοῶντες νεκροὶ» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρῶν τινῶν μουσῶν ἐπροξένησαν ἀεὶ ποτε γέλωτα, ὁ Θανάσης Βάγιας τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ Λάμπρος τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ Βρυκόλαξ τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενούσιν ἀπ' ἐναντίας νευρικών τι ὄργος, ὅλον ἡσθάνομεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχόν ἐσθύνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν. Ὅπως δὲ μὴ ὑποθέσῃ τις ἡμᾶς φιλοπροσωπότητας, σπεύδομεν εὐθὺς νὰ προσθέσωμεν ὅτι τούτο ἀποδίδομεν οὐ μόνον εἰς τῆς ποιήσεως τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς δημώδους γλώσσης, ἀποτενημένης ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν καρδίαν δι' ἡμῶν, τοὺς ὁποίους συνειδίκαμεν παιδιῶθεν νὰ συνδέωμεν μετὰ συγγινήσεων καὶ αἰσθημάτων, ἐνῷ τὸ ποικίλον κοῦμα σολοικισμῶν καὶ ξενισμοῦ, ὅπερ καλεῖται καθαρῶς, ἀποτεινεται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς μόνην τὴν διάνοιαν, ἥτις τέρατα δὲν γινέσκει. Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογία, θεωροῦντες ἀπ' ἐναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελίου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὁμοῦς ἀδικον ἤθελεν εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν ἑλλείψει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἔσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Βύγενίου Delacroix καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόδα παριστώσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἴτινες, ἂν ἐλάβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὐτε ἐπὶ ἑσῶν σκελῶν ἤθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὐτε εἰς τὴ αὐτὴ σημεῖον νὰ συγκλύσωσι τοὺς δύο συγγενῶς ὀφθαλμούς. Ἄλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ρουθῆνς εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγαῖαι τοῦ Κιμασοῦ πυραυλίδες ὁστέων καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρώπινου σώματος πρέπει ἐξ ἀπαντος νὰ παραδοῦσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυρᾶν, ἂν εὐρεθῇ ποτε Ἡρόστρατος στέργων νὰ τὴν ἀνάψῃ, δυνάμεθα νὰ ῥίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγῶ, τοῦ Ἰμμερμαν, καὶ τοῦ Θεοφίλου Γωτιῆ καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὁμοῦς οὐχὶ ἄπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ

ἐμφυτος τῷ Ἕλληνι πλαστικῶς ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγῶ, καὶ ἀντὶ ὀφθαλοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὀμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἄσμα τοῦ Λευκάδιου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ Μνημοσύνου τοῦ Στεφάνου Μεσσαλά:

Ἔργονε ὁ Χάρος, ἔργονε τὴ γῆ σου τότε τρέμει,
Τ' ἀλλάξιά του εἶναι μνήματα, τὰ μαυρὰ του τὰ βήδια
Φυσομανοῦν στὸ κέντημα τῆς ἀσπλαγχνῆς βουκέντρας.

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἑναυλοὶ ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρώτοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

Ἐπίσανε τὰ Γιάννια σιγὰ νὰ κοιμηθῶντε,
Ἐσῶσανε τὰ φῶτά τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια
Ἢ μᾶνα σφίγγει τὸ παιδί βροθεῖ στὴν ἀγκαλιά τῆς
Γιατί εἶναι χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴ τὸ χάσῃ.

Τοιαύτη καὶ ὀλοκλήρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις ἔκπεπεν ἔσως νὰ ἦναι τελευταία:

Κάμνει στεφάνια τὸ νερὸ ποῦ ἐκτείνονται πλαταγῶν
Καὶ στὰ παδάκια τοῦ Ἄλῃ νὰ ξεψυχήσουν παίνον.
Λεὶ καὶ τὸ κῆμα τῆ νεκρῆ σὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
Καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει κτλ.

Οὐχὶ βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλώσσαν καὶ τὴν στιχοουργίαν, ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἰσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος:

Πόσαις φοραῖς ἀπὸ μακρὰν ἀνήλικα παιδάκι,
Μὲ δακρυμένο βλέμα, μ' ἀπόρρητον ἐλπίδα,
Ὁ δύστυχος ἐκτάταξ τὴν καταχνιά τοῦ Πίνδου
Μεθ' ἐφαίνετο πῶς ἦταν κηλὸς ἀπὸ τουφέκι
Κ' ἐπρόσμενα, κ' ἐπρόσμενα ν' ἀκούσαι τὴ βοή του!

Ἄλλ' ἀφοῦ τοσαῦτα εἴπομεν περὶ τοῦ ἀκράτου ῥομαντισμοῦ τοῦ ποιητοῦ, μὴ στέργοντες νὰ ψαλλίδισῃ τῆς φαντασίας του τὰ πτερὰ, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ παραθέσωμεν ἀπόγευμα καὶ τῆς τοιαύτης ἐμπνεύσεως, πρὸς τοῦτο δὲ ἐκλέγομεν τοὺς στίχους, τῶν ὁποίων αὐτὸς ὁ ποιητὴς συνίστα ἡμῖν ἐπιμόνως διὰ τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς του τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν παραβολὴν πρὸς ὁμοίαν εἰκόνα ἐν τῷ «Κανάρῳ» τοῦ ἀπομονωθέντος σήμερον Παράσχου:

Βλαχάβα ποιὸς σ' ἐγέννησε, ποιὰ μᾶνα, ποιὸς πατέρας;
Ὁ Ὀλυμπος ἀγάπησε τὴν ὄμορφη τὴν Ὄσσα . . .
Μετὰ νύχτα ἦταν ἄνοιξη, χάρι θεοῦ γαλήνη . . .
Κροφρομίλινε τὰ βουνὰ, ἔλονοχτῆς βετιώνται.
Καὶ σὺν ἐβγήκε ὁ Λύγερινὸς κ' ἀρχίσανε τὰ βῆδα
Νε ξεφουτρῶνον τῆς αὐγῆς ψιλὰ στὰ κορφοβουνιά.
Ὁ Ὀλυμπος ἐκτάταξ τὴν ὄμορφη τὴν Ὄσσα,
Τὴν εἶδε ποῦ κοκκίνιζε σὺν ντροπαλῇ παρθένῳ,
Καὶ γέμει, γέμει τὴν κορφή καὶ τὴ σελί' εἰς τὸ σῶμα,
Κι' εὐθὺς μ' ἐκαίνο τὸ φιλι ποῦναι ζωὴ καὶ φλόγα
Ἄναφταν, ζωντανεῖονε τῆς νεόνυφης τὰ σπλαγγῆ,
Καὶ δὲν ἐπέραςε καιρὸς, χρόνοι πολλοὶ καὶ μῆνες
Π' ἀκούστηκε σὰ μὴ βοή μετ' ἑ' Ἄγραφα τὸν Πίνδῳ
Τ' ἀρματωλοῦ τὸ πάτημα τοῦ φοβεροῦ Βλαχάβα.

Οὐδὲως ἀρνούμενοι τὸν ἰδιόρρυθμον ῥομαντισμὸν τῆς ἀνωτέρω ὀπτασίας, ὁμολογοῦμεν ἐν ταῦταις ὅτι πολὺ μᾶλλον τῶν τοιαύτων ἀχαλι-

νώτων πτερυγισμάτων άρέσκουσιν ήμιν παρὰ Βαλαωρίτη οί εὐάριθμοι εκείνοι στίχοι, περί ὧν ἐπιτρέπεται τῷ τεχνικῷ νὰ διατάξῃ, ἂν εἰς τὴν ῥομαντικὴν πρέπει ἢ τὴν κλασικὴν κειμηλιολογίαν νὰ τοὺς ἀποθέσῃ. Προκειμένου δὲ καὶ μετὰ τούτων νὰ ἐκλέξωμεν, ἠθέλωμεν προτιμήσει ἀδιστάκτως τὰς στροφάς, δι' ὧν περιγράφεται ὁ ἵππος τοῦ Ἄλλῃ, ἀποτελούσας τὸ στιλπνότερον ἴσως τῆς βαλαωριτείου ποιήσεως κομπολόγιον μαργαριτῶν :

Ἄκοιτι τὸν πόλεμο καὶ χλημητάς,
 Ἐπὶ τῶν τέντωσι, ἄγρια τήρει.
 Ὀλόρη' ἢ χήτη του, ἄλρη' ἢ ὄρα,
 Λιγὰι τὸ σῆμά του ἄν τὴν ὄχει κτλ.

Πάντες οἱ κριτικοὶ ἐθαύμασαν τὴν ἐπιτόνησιν τοῦ Ὀμήρου, ὅστις ἀντὶ νὰ περιγράψῃ ὁ ἴδιος τὸ κάλλος τῆς Ἑλένης, ἐξεικόνισεν αὐτὸ ἐμμέλιως διὰ τοῦ νεανικοῦ πόθου, ἢ ἢ θεὰ τῆς γυναικὸς ἀνῆψεν εἰς τὰ στήθη τῶν γερόντων τῆς Τρωάδος. Ἄλλ' οὐδ' ἢ ῥομαντικὴ αὕτη καλλονὴ ἐλλείπει ἀπὸ τῶν θαυμασιῶν τούτων στροφῶν. Ὡς οἱ Τρωαδίται τὴν Ἑλένην, οὕτω καὶ οἱ Σουλιῶται ἔτρωγον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ ἄλογον τοῦ Ἄλλῃ :

Ὁ Λάμπρος τ' ὄδλεπε κ' ἀπὸ τῆς χήλια
 Κρυφὰ ἀναστίναιζε, σαγκαίει τὰ χεῖλια.
 Ἄτι περήφανο νὰ σ' εἶχα γῶ
 Μισὰ 'ς τὰ Γιάννινα ἤθελα μῶ !

Πρὸς τὸ ὑπερήφανον τοῦτο ἔτι ἓνα μόνον ἔκπον γυμνάζομεν δυνάμενον νὰ συγκριθῇ, τὸν τῆς Γραφῆς, ἥστις ἀκούων κἀκεῖνος τὴν πόλεμον, « γαυροῖ, ἐκπορεύεται εἰς πεδίον καὶ σάλευγρος ἠχοῦσης ἐρεῖ Ἐδης ! »

Ἐν ἀρχῇ τοῦ « Ἀστραπόγιαννου » εὐρίσκαμεν ἑτέραν οὐχ ἦτον ἐναργῆ ὁμοιότητα πρὸς τὴν θαυμασθεῖσαν εἰκόνα τῶν Ἰαλιῶν κἢ ὁδοῦ αὐτοῦ σκότος καὶ ἀλλοθῆμα καὶ ἄγχιλος δειώων αὐτὴν. Οὕτως ἐδιώκετο ἐν ζοφερᾷ νυκτὶ ἐπὶ ἀτραπῷ ἐκ τοῦ αἵματος ὀλισθηρᾶς καὶ ὁ δυστυχῆς λαμπέτης ὑπὸ σφαίρας Ἀλθωνῶν :

Τὸ αἶμά του ἔθαψε τὸ μονοπάτι.
 Ἐμπρὸς τρισκότειδο καὶ πίσω ἔχθροί.

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν ἐπτανησίων ἔχει ἐνίοτε καὶ τοῦ Λευκαδίου ἢ ποιήσις συγγενεῖάν τινα πρὸς τὴν δάντην. Ἐν τῷ τρίτῳ ἄσματι τῆς « Φροσύνης » παρυστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν εὐθύμων λιάπιδων, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων καὶ ποδοχολούντων νεοκόπους κεφαλὰς. Ἐνθ' οὕτω παίζουσιν οἱ πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεχνικὰ ἀμιλλῶνται,

Παῖδά κεφαλάς περστέρας σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
 Για νὰ τὰς βάλῃ ἐκωνυτάς νὰ κείσῃ πυραμίδα
 Ποῖδ' ἔδρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένου χέρι.

Ἐισελθόντες δὲ εἰς τὴν ἀλλήν τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνην, βρίπτουσι τὰ λυκά-πυλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμονσαν ἐκ τοῦ ψύχους

παλάμην του ἀναμμένον ἀνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος,

Καὶ τόνε διώχουον σκούζοντας: « Ἦσέ το νὰ χορτάσῃς!
 Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκότων ἐφρόντισε καὶ ὁ δάντης νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην πρὶν ἢ ἐπιφρονῆσῃ τὸ πολὺκροτον ἐκεῖνο,

O Pisa vituperio delle genti!

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς « Φροσύνης » καὶ μόνος ἐν ἐλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἠθέληεν ἀνακράξαι,

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πὸς σὰς βαστάει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη εἶναι ἡ βαλαωριτείου ποιήσις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιότερον ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δυνάμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἀνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρου· οἰαδήποτε βίωσι καὶ ἂν ὑποτεθῇ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἢ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς Φροσύνης δικαιούται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγῶ εἰς τὴν γενεὴν τῶν μεγαλοστόμων αἰοιδῶν. Ἄν ζήσας ἐν ἀτυχεσάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὕτε ἰδανικὸν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἡμῖν ἐφάμιλλόν τι τῶν Φθιτοπωροῦν φιλῶν καὶ τῶν Ἀνατολικῶν ἰσμάτων, ἀφ' ἑτέρου ἀναδεικνύεται πολλὰκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλοφρόνημονος Γαλάτου. Οἱ τσαυτάς ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὕτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγῶ εἶναι ἐξ ὄλων τῶν ποιητῶν τῆς ἐσπερίας ὁ ἐλάχιστος παθὼν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ἄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασιανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακονταεπίδον ἐπιστολὴν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκη, ἣν περαινεὶ ὡς ἀκολουθῶν: « Ὁ Βουχὺ περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευροσισμῶν (nevrosisme) τοῦ ὁποῖου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί. . . . Αἰσθάνομαι ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὐτὴ καὶ ἑαυτὴν ἢ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμὴ ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμὴ παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὄργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυραυτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγωρα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεώς. Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλὰκις ἠσθάνομαι ἀναγινώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρονομένων ἀκριβῶς κατὰ τὸν περὶ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην δὲν κρίνομεν εὐλογεῖν ἢ δημοσιεύσωμεν, μὴ προφθάσαντες νὰ ζητήσωμεν τὴν πρὸς τοῦτο ἔδρα, καὶ ὡς περιέχουσαν πλὴν τῶν γενικῶν καὶ πλείστων περὶ ζώντων προσώπων κρίσεις.

ζῶν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἠγαῦσα ἐκ τῆς περιπευούσης αἴρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάγγνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἰκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ῥηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς Φροσύνης, ἥτις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὅπως ἐν τῷ ποιήματι του ἐκυσφόρησεν ἢ Ὅσα εἰς τὰ σπλάγγνα της τὸν Βλαχάδων γρόνους πολλοὺς καὶ μῆνες, οὕτως ἠθέλει τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννηθῇ αὐτὸν ἐπὶ ἡμῖν τοῦλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀλλ' ἠθεὶς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκῇ ὄνειρῳ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφὴν, ἀλλ' ἄπαξ μόνον ἢ πυγμαῖο του. Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τίνος δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ ἐμφορῆται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούστων περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκαίαι ἐμπνεύσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκούντα ὅπως ὀνομασθῇ τις ἔθνικὸς ποιητὴς, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει ν' ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην ἂν ὅμως ἀπαιτεῖται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθημάτων ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἐλλείπει ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

E. Δ. ΡΟΪΝΣ.

Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

ὡς ἱστορικός.

Ἄν τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω ζῆσεται ἄνθρωπος ἐφαρμοσθῇ εἰς τὰ ἔθνη, θὰ εὐρωμεν περὶ τοῦτο μάλιστα διαφέροντας τοὺς κατὰ φύσιν ζῶντας ἀγρίους τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἀνευ ἀναμνήσεων καὶ ἐλπιδῶν μέλλοντος βιοῦσιν ἐφ' ἡμέραν, ἀμνημονοῦντες τῆς χθὲς καὶ ἀφροντιστοῦντες περὶ τῆς αὔριου, μόλις που δὲ περὶ παρόντος τινὸς ἐφημέρου ἐπεικῶς μεριμνῶντες, οἱ δ' ἐξυγνευσμένοι καὶ καλλύνουσι μὲν ὡς εὐσημότετα τὸ παρὸν, διὰ δὲ τῆς ζωηρᾶς ἀναπαραστάσεως τῶν ἐν τῷ παρελθόντι τυχῶν διδάσκονται καὶ ποδηγετοῦνται πρὸς μέλλον, ὅπερ προςπαθοῦσιν ὡς εὐκρινέστατα νὰ προδιαγράψωσι. Μνήμη καὶ ἐλπὶς εἶνε ἢ συνωρίς ἢ σύρουσα τὸ ἄσμα τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐνεσῆθεν πηγάζουσι τὰ λήθη δῶρα τῆς ζωῆς, τὰ κάλλη τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, ἢ ἀγάπη τῆς δόξης καὶ ὁ στέφανος τῆς νίκης. Δὲν εἶχον ἄρα ἄδικον οἱ ἀρχαῖοι πλάσσοντες τὰς Μούσας θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης. Ἦνε λοιπὸν ἀδελφὴ ἢ Κλειώ καὶ ἢ Πολυῦμνια, ἢ ποιήσις καὶ ἢ ἱστορία. Ἀντιμάχονται μὲν ποτε καὶ ἔχουσιν

αὐ σπανίως ἀυτόχρονα ἀντίθετον τὸν δρόμον, ἀλλὰ παλλάκις ἔχουσι τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ τὸ αὐτὸ τέλος, διαφιλάττουσαι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ παρελθὸν ὡς γνήσιαί τῆς Μνημοσύνης θυγατέρες. Καὶ ἡ μὲν ἐπιβολὴ εἶνε ἐν τούτῳ ἢ αὐτῇ, διάφορος δὲ παρ' ἑκατέρας τῆς ἐκτελέσεως ὁ τρόπος. Ἡ μὲν ἱστορία ἐπιτελεῖ τὸ ἔργον σοβαρευομένη καὶ ἀδέκαστος, οὐδὲ παρεκκλίνουσα τῆς εὐθείας. Ἦνε ἀμειδῆς Νέμεσις μᾶλλον ἢ συμπαθὴς Ἀθηνᾶ, διὰ τοῦ λευκοῦ κυάμου ἀθωνοῦσα τὸν Ὀρέστην. Ἀλλοῖα ἢ ποιήσις βαίνει χαρίεσσα, ἀνθοστεφῆς, παρατραπομένη ἐνίοτε τῆς ὁδοῦ τοῦ ἀληθοῦς χάριν τοῦ ὠραίου. Πειράται πάντοτε νὰ μειδιᾷ, ὅταν δὲ ποτε ἀναγκασθῇ νὰ δακρύσῃ, ὁμοιάζει τὴν κόρην ἐκείνην τοῦ μύθου, ἥτις ἐδάκρυε μαργαρίτας.

Ἡ δὲ συνένωσις τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἱστορίας ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ, ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἔργῳ, ὅσον εἶνε εὐχάριστος διότι ὑπογλυκαίνει μὲν τὴν αὐστηρότητα τῆς ἱστορίας, καθιστᾷ δὲ σπουδαίαν τὴν ποιήσιν, ἄλλο ἔθρον εἶνε καὶ ἐπισημῆς, διότι κινδυνεύει ἢ μὲν ἱστορία, ὑπερκοσμηθεῖσα ὑπὸ τῶν ποιητικῶν ἀνθῶν, νὰ καταστῇ ἀπαραγνώριστος, ἢ δὲ ποιήσις, καταθεσσα τὸν ἐλαφρὸν αὐτῆς πέπλον, νὰ ὑποδυθῇ τὸν βαρὺν μανδύαν τῆς Κλειοῦς. Δυνατὸν νὰ συμβῇ ὥστε ποιητῆς ἱστορῶν ἢ ἱστορικὸς ποιῶν νὰ μὴ εἶνε οὔτε ἱστοριογράφος ἀξιοπιστος οὔτε ποιητῆς θυρσοφόρος. Διὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἐξετασθῇ τὰ ν συννοούτων τὰς δύο μούσας ἢ ἱστορικὴ καὶ ἢ ποιητικὴ δυνάμις χωριστά. Δὲν εἶνε δὲ σπάνιοι ἄνδρες ποιηταὶ ἀντλήσαντες τὴν ποιητικὴν αὐτῶν ὕλην ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ ἱστορικοὶ ποιητικῶς πραγματευθέντες τὸ ὑποκείμενον αὐτῶν.

Τῶν δὲ παρ' ἡμῖν ποιητῶν ἐκεῖνος ὅστις σχεδὸν μόνος ἠσχολήθη περὶ τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν εἶνε ὁ Βαλαωρίτης. Συνέχεται δὲ τοῦτο μετ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως τῶν ποιήσεων αὐτοῦ καὶ μετὰ τῆς ἐποχῆς, ἥς τὴν ἐξύμνησιν ἀνέλαβε μετ' ἀγάπης, λέγομεν δὲ τοὺς χρόνους τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ἀμέσως αὐτῶν προηγηθεῖσαν περίοδον τῶν μαρτυρίων.

Ἡ περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων τούτων ἐνδιατριβὴ τοῦ Βαλαωρίτου ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἰδέας ἣν εἶχε σχηματίσει περὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς ποιήσεως παρ' ἡμῖν. Ἐμμέλιον τῆς νέας ἐλληνικῆς ποιήσεως, ἔγραφεν ἐν τῷ προλόγῳ τῆς νικηρᾶς Φροσύνης, πρέπει νὰ ἦναι ἢ πιστὴ ἐξιστορήσις τῶν παθημάτων καὶ τῶν μαρτυρίων ἢ τοῦ ἔθνους, ἢ διηνεκῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς ἢ τὸν ξενισμὸν πᾶλη. . . . Ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων πρέπει ν' ἀνιχνεύσωμεν καὶ τὴν ἀληθῆ πηγὴν τῆς ἡμετέρας ποιήσεως, ἥτις πρὶν ἢ μεταβληθῇ εἰς λυρικὴν ἢ δραματικὴν, ὀφείλει νὰ λάβῃ ἠρωϊκὴν, τουτέστιν ἐπικὴν μορφήν· ἀλέγων δὲ ἐπικὴν, ἐνωθὶ τὴν ποιήσιν, ἥτις ἀνε-

«ξαρτήτως ιδιαιτέρων τινών κανόνων στήρι-
 ζεται κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν, προτίθεται δὲ
 «ναχοπὸν αὐτῆς τὴν ἐξήμνησιν σημαντικοῦ τινος
 «γεγονότος ἀναγομένου εἰς ἡρωϊκούς χρόνους,
 «μυστηριώδως περιεκαλυμμένους ὑπὸ τῆς νε-
 «ροελώδους παραδόσεως καὶ τῆς ἀμυδρῆς ἀπο-
 «μνημονεύσεως τῶν χρονογράφων καὶ τῶν γε-
 «ροόντων».

Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ θεωρίαν ἐμμένει πιστὸς καὶ
 «ὁ αὐτὸς ἐτη βραδύτερον, γράφων ἐν τοῖς Προλεγο-
 «μένοις τοῦ Διάκου τὰ ἑξῆς. «Ἡ δημοτικὴ ἑλλη-
 «νικὴ ποίησις, ἐκ τῶν μυθῶν τῆς ἱστορίας ἐκ-
 «πορευομένη, κυρίως προτίθεται τὴν ἀκριβῆ ἀφή-
 «γησίαν τῶν γεγονότων, περιουσοῦσα μὲν καὶ
 «χρόματιζουσα αὐτὰ ποικιλοτρόπως πρὸς ἐκ-
 «φαναστέραν τοῦ θέματος διατρέφουσα, ἀλλ' οὐτε
 «τὴν παραμόρφωσιν τῆς ἀληθείας ἀνέχεται οὐτε
 «τὴν ἀπαισιώπησιν, θταν δι' αὐτῶν καταστρέ-
 «φονται αἱ βάσεις ἐφ' ὧν ἐγείρονται οἱ ἰδανι-
 «κοὶ αὐτῆς πύργοι. . . . Ἱστορία λοιπὸν του-
 «τέστιν ἀλήθεια· εἶναι ἡ κυριώτερα βάσις τῆς
 «ἐθνικῆς ποιήσεως καὶ ὀδονηρῆν καὶ ἀξιοδάκρυ-
 «τον εἶναι ἐσάκις ἐκ τῶν περιστάσεων τῆς ἐπο-
 «χῆς ἢ τῆς οὐκωρίας τῶν χρονογράφων τινὰ
 «ἐκ τῶν σημαντικωτέρων γεγονότων ἐκτίθενται
 «ἀνακρίβδως καὶ συγκεχυμένως.»

Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων ἐστήριξεν ὁ Βαλαω-
 «ρίτης τὴν πολυετῆ πνευματικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν.
 «Ἐν ἐκάστῳ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐναγκαλιζέται ἡ
 «ποίησις τὴν ἱστορίαν, ὡς πλάτανον γυραιὴν κισ-
 «σὸς ἀειθαλῆς. Τὸ δὲ ταπεινὸν ἐνθα μάλιστα βλα-
 «στάνει τὸ γραφικὸν τοῦτο σύμπλογμα εἶνε ἡ
 «προσφιλιχὴ γῆ τῆς Ἱπείρου.

«Ἐπειδὴ ἡ Ἱπείρος, ἔγραψε προομιμαζόμε-
 «νος ἐν τῇ Κυρῆ Φροσῶνῃ, εἶτε ἐνεκεν τῆς γεω-
 «γραφικῆς αὐτῆς θέσεως εἶτε ἐνεκεν τῆς φύσεως
 «τῶν τόπων αὐτῆς, ὑπῆρξεν ἡ ἀκρόπολις, τὸ
 «ἱερὸν βῆμα, ἐνθα ὁ νέος «Ἕλλησιν ἠδυνήθη νὰ
 «προφυλάξῃ ὡς ἄρτον προθέσεως τὴν ἰδέαν τῆς
 «καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλ-
 «λοντος, τὸ κατ' ἐμὲ ἔκρινε εὐλογον πρὸς τὸ
 «παρὲν ἐκεῖ νὰ ἀνασκάψω πρὸς ἀνεύρεσιν νέων
 «ποιητικῶν ἐμπνεύσεων καὶ θεμάτων περιέχον-
 «τος στοιχεῖα ἱκανὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ
 «ὄν προεθέμην.

«Ἰσως με ἔλκουσι πρὸς τὴν Ἱπείρον τὰ
 «ὄστα τῶν προγόνων, ἴσως συνείδησα ἐκ νεαρᾶς
 «μου ἡλικίας νὰ βλέπω ὑψόμενον ἐνώπιόν μου
 «τὸν γυραιὸν Πίνδον ὡς προσφιλεῖ σκιάν τείνου-
 «σαν πρὸς ἐμὲ τὴν γαῖρα· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ
 «ἀρνηθῶ ὅτι, καὶ ἂν εἰς μόνος παλμὸς ἀπομείνῃ
 «νὲν τῇ καρδίᾳ μου, θέλω ἀφιερῶσθαι αὐτὸν εἰς
 «τὴν Ἱπείρον.»

Οἱ λόγοι οὗτοι ἐξήκουσιν ἐπαρκῶς τὴν ἐν τῷ
 «νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ Βαλαωρίτου γεννηθεῖσαν
 «διπλὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐξιστορήσῃ ἅμα καὶ
 «ἐξυμνήσῃ τοὺς ἄθλους τῶν προδρόμων τῆς ἐπα-

ναστάσεως ἡρώων, γινόμενος ὁ ἱστοριογράφος αὐ-
 «τῶν ἅμα καὶ ὁ ὑμνηδὸς.

Ἀπὸ τῆς Λευκάδος ἔβλεπε τὴν Ἀκαρνανίαν
 «καὶ Ἱπείρον, ὧν τὰ ὄρη ὑπῆρξαν τὸ κρησφύ-
 «γετον τῶν ἀρματωλῶν· ἐν Λευκάδι, ἥτις ἀπο-
 «τελεῖ οἰονεὶ φυσικὴν τινὰ συνέχειαν τῆς ἡπει-
 «ρωτικῆς ἐκείνης γῆς καὶ ἥτις ὑπῆρξε τὸ τελευ-
 «ταῖον τῶν ἀγωνιστῶν ἐκείνων χαράκιμα, διε-
 «τηρεῖτο ζωνρὰ ἡ ἀνάμνησις τῶν ἡρωϊκῶν ἄθλων.
 «Ἐν Λευκάδι, ἐνθα πολλάκις κατέφευγον οἱ ἀρ-
 «ματωλοὶ, διετηροῦντο ἐν τῷ ἀρχαίῳ πολλὰ ἄξια
 «λόγου ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, παρορμῶντα
 «εἰς μελέτας ἱστορικές. Οὕτως ἡ φαντασία ὑπε-
 «δαύλιζε τὴν μελέτην, ἡ δὲ ἱστορικὴ ἀναδίφησις
 «ἔδιδεν ὑπόστασιν καὶ ζῶν ἐἰς τὰ πλάσματα
 «τῆς θεομῆς τοῦ ποιητοῦ φαντασίας. Ἡ ἀλλη-
 «λεπίδρασις οὐδαμοῦ ἠδύνατο νὰ εἶνε ζωνροτέρα·
 «οὐδαμοῦ μᾶλλον ἢ ἐν Λευκάδι ἠδύνατο νὰ ἀνα-
 «θάλλῃ ὁ διφυῆς βλαστὸς τῆς ἱστορικῆς καὶ ποιη-
 «τικῆς ἅμα ἐξυμνήσεως τῶν προεορτίων τοῦ ἱεροῦ
 «ἀγῶνος.

Ὁ Βαλαωρίτης, τυχὼν ἐν τῇ εὐφύρῳ ἐκείνῃ
 «πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἱστοριογραφίαν γῆ, δὲν ἠμέ-
 «λησε τοῦ χρέους αὐτοῦ. Γόνος ὢν οἴκου ἀρμα-
 «τωλικοῦ ἠσθάνετο ἰδιαιτέρων τινὰ ἀγάπην πρὸς
 «τὰς περιπετείας τῶν ἡρακλείων ἄθλων τῶν προ-
 «δρόμων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος· τὴν δὲ ζωνρὰν αὐτοῦ
 «φαντασίαν ὑπεδάμασε πῶς ἡ παντοειδῆς αὐτοῦ
 «παιδεία καὶ ὁ πρὸς τὴν ἱστορίαν ἔρωσ οὕτως
 «ὥστε δὲν περιώρισθαι εἰς μόνην τὴν ποιητικὴν
 «παράστασιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀλλὰ μετὰ με-
 «γάλῃς ἐπιμονῆς ἀπεπειράθη νὰ στηρίξῃ τὴν ποί-
 «ησιν αὐτοῦ εἰς τὸ στερεὸν ὑπόβαθρον τῆς ἱστο-
 «ρίας.

Καὶ δὴ ὑπεβλήθη ὁ Βαλαωρίτης εἰς πάντας
 «τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐπιστήμονος ἱστορικοῦ, οὐδα-
 «μῶς ὀκνήσας πρὸς τὸ ἐπίπονον ἔργον τῆς ἐξε-
 «ρευνησεως ἐποχῆς σκοτεινῆς καὶ μάλιστα ἀσφαλῶς
 «γνωστῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διπλῇ ἐνεργείᾳ τοῦ
 «ἱστορικοῦ του σταδίου ὡς ἱστοριοδίφης τε καὶ
 «ἱστοριογράφου ἀντελήθη τοῦ ἔργου του ποιη-
 «τικῶς. Καὶ ἀναδιφῶν καὶ ἱστοριογραφῶν μετὰ
 «προτιμήσεως ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀναπαράστασιν
 «προσώπων μᾶλλον ἢ γεγονότων, καὶ δὴ τισού-
 «των ἐν οἷς ἐμφαίνεται ἰδιάζων τις τύπος, ἐν οἷς
 «ἀπεικονίζεται ἰδιαιτέρως τις χαρακτήρ. Ἔχει
 «δὲ καὶ τὴν δύναμιν ὁ Βαλαωρίτης νὰ παριστάνῃ
 «ζωνρότατα τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεχθέντας ἀνδρας
 «καὶ διὰ τῆς γραφίδος αὐτοῦ νὰ ἐμποιῇ αὐτοῖς
 «οἰονεὶ τὴν καθάρτητα τῶν γραμμῶν ἀττικού
 «ἀναγλύφου. Οἱ ἀνδρες ὧν ἐπελάβετο ἡ γραφὴ ἢ
 «ἡ μῦσος τοῦ Ἀριστοτέλους βρῖνκουσιν ὑψοῦ οἰο-
 «νεὶ εὐγλυπτὰ ἀνδριάντες ἐπὶ βάθρων εὐσχημῶν.
 «Δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπώμεν ὅτι αἱ σελίδες ἐκείναι
 «τῶν σημειώσεων τῆς φροσῶνῆς καὶ τοῦ Διάκου
 «ἐνθα ἐξιστοροῦνται οἱ ἄθλοι καὶ περιγράφεται ὁ
 «χαρακτήρ τῶν κυριωτέρων πρὸ τῆς ἐπαναστά-

σεως ἀρματωλῶν¹, ἀποτελοῦσιν ἡρῶων καλλι-
 «μάμαρον, εὐλαβῶς ἀνεγροθὲν ὑπὸ λογάδας ἑλλη-
 «νικῆς διανοίας. Ἐν δὲ τῆς ζωνρᾶς καὶ εἰκονικῆς
 «παραστάσεως τῶν καθ' ἐκάστους ἡρώων προέρ-
 «χεται παρὰ τῇ Βαλαωρίτῃ, ὡς εἰδὸς, καὶ ἡ ἰσχυ-
 «ρὰ ἐκείνη ἀντίθεσις καὶ σύγκρουσις χαρακτήρων
 «ἀντιμαχομένων οἷων εὐρίσκωμεν ἐκασταγοῦ ἐν
 «τοῖς ἔργοις του. Ἀλλ' οἱ δύο οὗτοι ἰδιάζοντες
 «τύποι τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης καὶ ἱστοριογραφίας
 «τοῦ Βαλαωρίτου, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀκριβὴς καὶ δια-
 «κριτικὴ παράστασις τῶν ἀνδρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ
 «ἡ σύγκρουσις τῶν ἀντιμαχομένων χαρακτήρων,
 «εἶνε ἐξαιρετικῶς ποιητικαὶ ἀρεταί, καὶ διὰ τοῦτο
 «εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ποιητικῶς ἀντελήθη τοῦ
 «ἱστορικοῦ του ἔργου ὁ Βαλαωρίτης.

Ἐπιλαβόμενος δ' ἐρευνῶν ἱστορικῶν περὶ ἐπο-
 «χῆς ἀτελέστατα γνωστῆς καὶ ἀσφαοῦς, ὁποίας
 «τινάς εἶχε πηγὰς· ἱστορικός τις ἐξ ἐπαγγέλ-
 «ματος δὲν θὰ ἐπείρει εἰς τὸ ἔργον ἄλλως ἢ ὡς
 «ἐπείρει ὁ ἡμέτερος ποιητής. Τὸ χάος ἐκεῖνο
 «τεσσάρων εἰδῶν πηγῶν ἠδύνατο νὰ διαφωτισω-
 «σι. Πρῶτον μὲν ἡ στοματικὴ παράδοσις, μάλ-
 «ιστα ἐν αὐτοῖς τοῖς τόποις ἐνθα διεδραματί-
 «σθησαν τὰ γεγονότα, ὧν ἐπρόκειτο ἡ ἐξερεύνη-
 «σις, ἢ ἐνθα ἔζησαν οἱ ἥρωες τῶν ἱστοριοησομέ-
 «νων πράξεων ἢ ἔκγονοι αὐτῶν. Δεύτερον δὲ ἡ
 «εἰς τὰς ἀρματωλικὰς πράξεις ἀναφερομένη δη-
 «μώδης ποίησις, πλούσιον γέννημα τοῦ εὐφραντά-
 «στου ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τρίτον δὲ ἡ ἐξιστόρησις
 «τῶν γεγονότων παρ' ἐγχωρίων χρονογράφων καὶ
 «ἱστορικῶν ἢ τὰ ὑπομνήματα ἀλλογενῶν περιη-
 «γητῶν. Ἀλλὰ πᾶσαι αὐταὶ αἱ πηγῶν ἐνεῖχόν τι
 «τὸ ἐπισημῆδες καὶ ἀβέβαιον. Ἡ μὲν φαντασία τοῦ
 «λαοῦ ὑπερμεγεθύνει τὰ γεγονότα, ἡ δὲ προφο-
 «ρικὴ παράδοσις εἶνε ἀσταθῆς, συχνὰ ὑποθω-
 «πέουσα τὰς πράξεις καὶ δεκαζομένη ὑπὸ προ-
 «σωπικῶν συμπαθειῶν, ἡ δὲ παρὰ ὀμοφύλων τε
 «καὶ ἀλλογενῶν ἐτοίμη ἤδη ἐξιστόρησις τῶν
 «πραγμάτων ὑπόκειται πολλάκις καὶ αὐτὴ εἰς
 «παντοίας παρενοήσεις καὶ παραμορφάσεις τῆς
 «ἀληθείας, ἐφ' ὅσον δὲν στηρίζεται εἰς τὸ τέταρ-
 «τον εἶδος πηγῶν, τῶν ἀσφαλεστάτων καὶ βε-
 «βαιωτάτων. Εἶνε δ' αὐταὶ αἱ ἔγγραφοι μαρτυ-
 «ρίαι, τὰ ἐν ἀρχαίοις φυλασσόμενα ἐπίσημα δη-
 «μόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα, καὶ ταῦτα οὐχὶ
 «παραλαμβάνόμενα ἀνεξελέγητως, ἀλλὰ δοκιμα-
 «ζόμενα καὶ χρησιμοποιοῦμενα συνωδὰ πρὸς τοὺς
 «κανόνας τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς. Χαίρομεν δὲ
 «ὅτι ἡ θεμῆ διάνοια τοῦ Βαλαωρίτου πρὸς οὐ-
 «δένα τῶν δρόμων τούτων ἀπάκνησε, καὶ ὅτι δὲν
 «ἠχθέσθη τὸ πανηρὸν καὶ πολλάκις ἐπαχθὲς ἔγ-
 «γον τῆς ἀκριβοῦς ἱστορικῆς ἀναδίφησης. Αὕτη
 «μὲν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ
 «τὸν χρωματισμὸν ἐκεῖνον τῆς ἀκριβείας, τὴν
 «ποίησιν ἐκείνην τῆς ἀληθείας ἐφ' ἣ διαπρέπου-
 «σι. 1. Ἰδὲ ἰδίως Κυρᾶς Φροσῶνῆς ἐκδ. β' σελ.
 446-189 καὶ Διὰ κ. ο. σελ. 162-216.

σιν ἐξόχως. Ἀπεδείχθη δ' ἐπιφανῶς διὰ τῶν
 «ἔργων τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἐπίμο-
 «χος ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἀνα-
 «στροφῇ, ἥτις παρ' ἡμῖν οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἱστοριο-
 «γράφου ἐθεωρήθη πάντοτε πρὸς ὄν ἀπαραίτητον,
 «δύναται νὰ ποδῆ χαρίεσσα ἐνασχόλησις καὶ αὐτὸ
 «τοῦ τοῦ μεγαλεπήδου ποιητοῦ.

Ἴνα συλλέξῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ὕλην ὁ Βα-
 «λαωρίτης δὲν περιώρισθαι εἰς τὴν ἀπλήν μελέ-
 «την τῶν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἱστορικῶν ἔρ-
 «γων τοῦ Τρικουπῆ, Φιλῆμονος, Περραιβοῦ καὶ
 «Σπηλιᾶδου, οὔτε εἰς τὴν ἐπιμελῆ ἀνάγνωσιν
 «τοῦ Rouquerville καὶ ἄλλων ἀλλογενῶν, οὐδ' εἰς
 «μόνην τὴν συλλογὴν παντοίων δημοτικῶν κλε-
 «φτικῶν ἀσμάτων. Ἡ Λευκάς, ἥτις εἶχεν ὑπῆρ-
 «ξει τὸ τελευταῖον προπύργιον τῶν ἀρματωλῶν
 «καὶ ἐνθα ἐσώζοντο πλείστα αὐτῶν ἀναμνήσεις,
 «ἢ γέλτων Ἀκαρνανία, ἥς ἐκαστος δρυμὸς ἐσω-
 «ζεν ἐτι τὰ ἔχνη τῆς διαβάσεως αὐτῶν, παρεί-
 «χεν αὐτῇ πλείστας ἀφορμὰς πρὸς συναγωγὴν
 «εἰδήσεων περὶ τῶν ὠραίων ἐκείνων χρόνων. Ἀο-
 «κνος ἐπὶ ἐτη πολλὰ εἰσῆργετο πανταχοῦ ἐνθα
 «ἠδύνατο νὰ μάθῃ τι περὶ τῆς ἀγαπητῆς αὐτῇ
 «ἐποχῆς, ἠκροῶτο παντὸς γέροντος ὅστις διεφύ-
 «λαττεν ἐν τῇ μνήμῃ ἄθλον τινὰ τῶν ἡρώων,
 «ἔσπευδεν ἀπανταχόσε ἐνθα ἠλπιζε νὰ ἴδῃ ἐν ὀ-
 «κλον, νὰ θαυμάσῃ ἐν κειμήλιον τῆς μακρῶν
 «ἐκείνης ἱερᾶς λειτουργίας τοῦ ἔθνους ἢ γάπησε
 «τέλος θερμοτάτα καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς λέξεις
 «τοῦ λαοῦ, ὅσαι εἰς τὰ ὠτὰ του προσήρχοντο ὡσεὶ
 «μυστηριώδεις ἀποκαλύψεις τοῦ παρελθόντος.
 «Ποιητικώτατα περιγράφει τὴν περίστασιν, καθ'
 «ἦν, τὸν χειμῶνα τοῦ 1866, ἀναπαυόμενος ἐν
 «Ἀκαρνανίᾳ λυμαινομένη ὑπὸ τῆς ληστείας, ἐκ
 «μακρᾶς κωνηγεσίας μετὰ φίλων θαρραλέων ἐν-
 «τὸς πενιχρᾶς καλύβης ἠκροῶσατο ἐκεῖ, ὑπὸ τὰς
 «ἀκτινοβολήσεσι τοῦ σπινθηρακίζοντος πυρὸς καὶ
 «παρὰ τὰ λείψανα τοῦ καταβρωθέντος ἀμνοῦ,
 «τῶν περὶ τοῦ ἀρματωλοῦ Ἀμπελογιάννη φημη-
 «γοριῶν (légendes) τοῦ ἀκαρνανικοῦ λαοῦ¹. Τὴν
 «αὐτὴν δ' ἐπιμονὴν ἐπεδείξατο καὶ ἐν τῇ ἐξερευ-
 «νήσει τοῦ ἐν Λευκάδι ἀρχαίου.

Οὐδεμίαν ἴσως χώρα τῆς Εὐρώπης ἔχει ὅσπν ἡ
 «Ἑλλὰς ἀτυχίαν περὶ τὰρχαία. Ἄν ἄλλοθεύει τὸ
 «ἐπ' ἐσχάτων ῥηθὲν ὑπὸ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι
 «ἔθνης στεροῦμενον ἀρχαίων στερεῖται ἱστορίας,
 «εὐρισκόμεθα ἡμεῖς εἰπερ τι καὶ ἄλλο ἔθνος οἱ
 «περὶ τοῦτο δυστυχέστατοι. Τὰς πολλὰς αἰτίας
 «τῆς ἐλλείψεως ταύτης περὶ τὴν ἀποκατάστασιν
 «τῶν ἀρχαίων παρ' ἡμῖν προτίθεμαι νὰ ἐξετάσω
 «ἀλλαχοῦ διὰ μακρῶν, ἐνταῦθα δὲ μόνον ἂς ση-
 «μειώσω μετ' ἄλλους τὴν ἀσέγγνωστον ἀκνηδίαν
 «ἀρχόντων τε καὶ ἰδιωτῶν περὶ τὴν συλλογὴν
 «τῶν εἰς τὴν πάτριον ἱστορίαν ἀναφερομένων ἐγ-
 «γράφων καὶ τὴν περιποίησιν τῶν σωζομένων
 «τοῦλάχιστον ἀξιολόγων ἀρχαίων τῆς Ἑσπανάης¹.

ΤΟΜΟΣ Η'—1879.

σου. Ἐν τούτοις ἀξίαν μνήμης θέσει κατέχει καὶ τὸ ἀρχεῖον τῆς Λευκάδος, χαίρομεν δὲ ὅτι οὐκ ὀλίγον ἐν αὐτῷ ἐμελέτησεν ὁ Βαλαωρίτης τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων, ἐκδοὺς ἐξ αὐτοῦ ἔγγραφα σπουδαῖα ἐν τῇ Κυρᾷ Φροσύνῃ¹ καὶ τῷ Διάκω².

Τοιοῦτος ὁ τρόπος τῆς ἱστορικῆς ἐργασίας τοῦ Βαλαωρίτου. Τὰ δὲ πορίσματα τῶν τοιούτων αὐτοῦ μελετῶν ἐξέθηκον ἐν ταῖς προεξαγωγαῖς καὶ ταῖς σημειώσεις τῶν ποιήσεων αὐτοῦ. Ἐμπνευσθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς ἀίγλης τῶν λαμπρῶν ἐκείνων ἡμερῶν καὶ ἱστορικῶς παρασκευασθεὶς πρὸς τὴν ποιητικὴν αὐτῶν ἐπεξεργασίαν, ποῖαν στάσιν ἔλαθεν ὡς ποιητὴς ἀπέναντι τῆς ἱστορίας; Ὡς ἀνατέρω εἶδομεν, ἀναγκαίαν ἐθεώρει τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἢ ἱστορικὴ παράδοσις ὑπῆρχεν ἢ κυζὶς ἢ ὀδηγοῦσα αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἄλλ' ἢ τήρησις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας δὲν ἦτο πάντοτε δυνατὴ, ἠναγκάζετο δὲ ποτε ὁ ποιητὴς νὰ ποστασθῆται αὐτῆς. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀναχρονισμοὺς ἀπέφυγεν ὡς τὸ δυνατόν, ἐλαχίστην μόνον αὐτῶν ποιούμενος χρῆσιν ὅτε ἦτο ἀνάγκη ἢ νὰ μὴ παραλείψῃ γεγονότα δυνάμενα καὶ ἀκτῖνα φωτὸς νὰ ἐπιπέμψωσιν εἰς τὴν ζοφώδη ἐκείνην ἐποχὴν. Ὅσον δ' ἐπέζητει τὸν συμβιβασμὸν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας πρὸς τὰς ἐμπνεύσεις τὰς ποιητικὰς δεκνύει μάλιστα ὁ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Διακίου γινόμενος μακρὸς λόγος περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος. Ἐκ παραδόσεως καὶ ἄλλων πηγῶν γνωρίσας ὡς τοιαύτην ἡμέραν τὴν 14 Ἀπριλίου καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς βίας ἐρειδόμενος εἶχε συνδυάσει τὸ μαρτύριον τοῦ Διακίου πρὸς ἄλλα σύγχρονα δυστυχῆματα, καὶ δὴ μάλιστα πρὸς τὴν ἀπαγχόνησιν τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου. Ἀλλὰ κατόπιν πεισθεὶς περὶ τῆς ἀκριβεστεράς χρονολογίας τῆς 23 Ἀπριλίου, ζητεῖ ὅπως δῆποτε νὰ συμβιβασθῇ τὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν μετὰ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας ἢ πιστεύσας ὁμιτὸν νὰ συμπεριλάβῃ ἐν τῷ ᾄσματι ἐκείνῳ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου καθ' ὅσον πρόκειται περὶ γεγονότος τετελεσμένου μὲν πρὸ δεκατριῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ μῆπω συμπεπληρωμένου.»

Ὁμοίως δὲ προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ καὶ ἄλλας τινὰς ἐπίστεις ἐν τῇ ποιήσει ἱστορικῆς παραβάσεις. Οὕτως ἐπιλαβόμενος, ἔνεκα τῆς ἐμφύτου ἐν αὐτῷ δυνάμει τῶν ἀντιθέσεων, τοῦ Ὁμῆρ Βριῶν ὡς ἀνταγωνιστοῦ τοῦ Διακίου, παριστάνει αὐτὸν καὶ ὡς ἐκ νέου προτείνοντα εἰς τὸν ὀπλαρχηγὸν τῆς Λεβαδείας τὰς ἀπορρήτους ὁμολογίας ἃς πρότερον εἶχε συνδέσει μετὰ τοῦ Ὀδυσσεύς. Καὶ ἐν τῇ Κυρᾷ Φροσύνῃ δὲ ἀποκαθιστᾷ εἰς τὸν θεῖον τῆς νέας Γαβριήλ, τὸν οὐχὶ ἰσχυρῶς βαστάσαντα τὴν ποιμαντορικὴν ῥάβδον, τὸν Ἄρτης Ἰγνάτιον, ἄνδρα γνωστὸν ἐν πάσῃ τῇ ἑλληνικῇ γῇ διὰ τὴν ἀγνότητά τῶν ἡθῶν

1. Ἐκδ. β'. σ. 156-165 καὶ 215-232. 2. σ. 205 κ. ε.

καὶ τὴν καρτερίαν, ἣν ἔδειξε διώκων τὴν μεγάλην περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ἰδέαν. Ἄλλ' εἰς τὰ τοιαῦτα προβαίνει σπανίως καὶ μετ' ἐπιφυλάξεως, μόνον ὅταν ἐπιβάλλονται ὑπὸ δεινῆς ποιητικῆς ἀνάγκης.

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ἱστορικαὶ ἐρευναι τοῦ Βαλαωρίτου, τοιαῦται ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ ἀντίληψις καὶ ἡ πρὸς τὴν ποιήσιν σχέσις αὐτῆς. Ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν ἱστορίαν χρόνων ἀδιεξόδων ἢ σθάνθη πολλαχῶς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐπιζώντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λειψάνων καὶ τῆς ἐξερευνήσεως τῶν ἀρχείων, ἐκφράζει δὲ πολλαχῶς τὴν ὀλιψίαν του ὅτι ἡ νέα γενεὰ ἀμελεῖ τῶν τοιούτων ἐρευνῶν. «Δυστυχῶς, λέγει ἐν τῷ παραρτήματι τῆς Κυρᾷ Φροσύνης, δυστυχῶς ἡ ἱστορία τῶν χρόνων ἐκείνων διακμῆναι ἐκνεῖ σκοτεινὴ καὶ μόνον ἐν παρόδῳ δικιμνημονεύονται τὰ τότε γενόμενα. Ἐμεῖς δὲ περιφρονεῦντες τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πολλαχῶς διασπαρμένων ἀνεκδότων ἡμῶν χρονικῶν, ὑβρίζομεν τοιοῦτοτρόπως τὴν μνήμην ἀνδρῶν, οἵτινες, τσαυτὰ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μαχόμενοι καὶ τσαυτὰ παθόντες, οὐδὲ τὴν ἡμέραν κηρύττουν νὰ ἴδωσι τῆς προσδοκωμένης ἀπολυτρώσεως.» Καὶ ἀλλαχῶς δὲ δικαίως ἐπιφωνεῖ «Πάντα τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γενόμενα γινώσκουσιν οἱ ἐπιζήσαντες. Θανμάζω μόνον πῶς οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἠθέλησε νὰ σχοληθῇ διαφωτίζων τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐν πάσῃ τῇ ἠπειρῷ ὡς περ τις ὑπόγειος δύναμις ἐφαίνετο ὑποσεύουσα τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἀγγέλλουσα τὴν ὥραν τῆς ἀνεγέρσεως. Μετ' οὗ πολὺ, τούτέστιν ὅταν ὁ λίθος τοῦ τάφου καλύψῃ καὶ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους, οἵτινες αὐτόπται τῶν γεγονότων δύνανται εἰσεῖτι νὰ μαρτυρήσωσιν ἀντὶ ἐπισήμων ἐγγράφων, μετ' οὗ πολὺ, λέγω, πυκνῆ ὀμίχλῃ θέλει καλύψῃ καὶ ὀνόματα καὶ πράγματα. Κενὸν μέγα θέλει ὑπάρχει ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν ἱστορίᾳ. Θέλει ἠλλεῖπει ὁ πρόλογος ὁ διασαφῶν τὸν κατὰ τὸ 1821 ἐθνικὸν ἀγῶνα. Θέλουσι στερεθῆναι μνημοσύνων οἱ καὶ πρότερον παθόντες ὑπὲρ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, καθ' ἣς ἐμάχοντο τότε πάσαι καὶ ἐπιχθόνιοι καὶ ὑποχθόνιοι δυνάμεις.»

Χαίρομεν εὐρίσκοντες τοὺς ὀρθοὺς τούτους λόγους γεγραμμένους ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ. Πόσον θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ εἰσδύσῃ ἢ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν ἀγάπη αὐτοῦ καὶ ἡ περὶ αὐτῆς ἐνδελεχῆς μέριμνά του εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπ' ἰσῆς βαθείας ὅσον καὶ ἡ ποιητικὴ του. Ἄς καταβληθῇ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ἢ δεοῦσα φροντίς περὶ τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων τοῦ κράτους, ἃς εἰσαχθῶσιν εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἀσκήσεις ἱστορικαί, ἃς διαδοθῇ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν περιφρονουμένην ἱστορικὴν ἀναδίφασιν καὶ ἡ ἀγάπη τῆς ἱστοριογραφίας, καὶ τότε θὰ πε-

σθῶσιν οἱ πολλοὶ ὅτι φυσικώτατον ἦτο ν' ἀγαπήσῃ τὴν ἱστορίαν ἢ ποιητικὴ διάνοια τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, ἐπειδὴ ἡ περὶ τὴν πατριῶν ἱστορίαν διατριβὴ μετέχει πολλῆ ποιήσεως, ὡς ἡ ἀκραιφνὴς ποίησις μετέχει πολλὰς ἱστορικῆς ἀληθείας. ΣΠΗΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

ὡς πολιτευόμενος.

Τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου ὁ πολιτικὸς βίος εἶναι ἀντίγραφον πιστὸν τοῦ βίου αὐτοῦ, ὡς ποιητοῦ. Μία καὶ μόνη ἰδέα δεσπόζει ἐπὶ τῶν ποιησῶν του, ὁ ὕμνος τῆς πρὸ ἡμῶν αἰῶνος τελεσθείσης μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ γένους καὶ τῶν παρασκευασθῶν αὐτὴν ἐργασιῶν ἕνα καὶ μόνον διώκουσι σκοπὸν τὰ ποιητικὰ ἔργα του, τὴν ἐξαψιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος, ὅπως περατωθῇ τὸ τόσῳ ἡρωϊκῶς ἀρξάμενον ἔργον τῆς καλιγενεσίας. Καὶ ὁ πολιτικὸς βίος αὐτοῦ τὸν αὐτὸν φέρει χαρακτῆρα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς του, ἐπὶ τῆς γραμμῆς αὐτῆς ἀπαρεγκλίτως ἐβάδισεν. Εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἴονιον Βουλὴν, ὡς εἰς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Λευκάδος, συνετάχθη τοῖς ἐπιδιώξασιν τὴν ἀπόσεισιν τῆς ἀγγλικῆς Πραστασίας καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου, πᾶσαν ἄλλην ἀποκρούων πορείαν. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ συντάκτης καὶ ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ἀπὸ 10 (22) Μαΐου 1862 πρὸς τὸν Λόρδον Ἀρμοστὴν Διαγγέλματος τῆς δωδεκάτης Βουλῆς τῆς Ἑπτανήσου, δι' οὗ οἱ τῶν Ἰονίων Νήσων Ἀντιπρόσωποι μίαν διετύπου ἀπόφασιν τοῦ λαοῦ τῆς Ἑπτανήσου, τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ, ἢ τοὺς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἔνωσιν. Ἡ εὐχὴ αὕτη, τόσῳ σαφῶς καὶ ἐντόμως γενομένη, ἐπραγματώθη, μετὰ τινὰς μῆνας, ὁ δὲ ἀκμαῖος καὶ ὠραῖος βουλευτὴς τῆς Ἑπτανήσου ἐχαίρετα, μετὰ τινὰς μῆνας, ὡς γεγονὸς τετελεσμένον, τὴν ἔνωσιν τῆς πατρίδος του μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, μετ' ὀλίγον δὲ εἰσῆρχετο, μετ' ὀγδοήκοντα ἄλλων Ἑπτανήσιων, εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις συνεδριάζουσαν ἐθνικὴν Συνέλευσιν τοῦ 1862.

Καὶ ἐν τῇ Συνελεύσει ταύτῃ καὶ ἐν ταῖς ἐπομέναις, μέχρι τοῦ 1868, Βουλαῖς, ἡ εὐγλωττος καὶ γλυκεῖα καὶ ἐπαγωγὸς φωνὴ τοῦ ποιητοῦ ῥήτορος τὸ αὐτὸ ἔσχε πάντοτε ἐλατήριον, τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν πανελληνίαν ἔνωσιν καὶ τὸν ὕμνον τοῦ ἀγῶνος. Τὴν νέαν Βασιλείαν τοῦ 1862 ἐχαίρετῆσεν ἐκθύμως, καὶ μετὰ τῆς πλειονότητος τῶν ἄλλων Ἰονίων Ἀντιπροσώπων, ἐκθύμως ὑπεστήριξε καὶ ἐν αὐταπαρνήσει, δι' οὐδὲν ἄλλο, ἢ διότι ἐδέχθη αὐτὴν, ὡς προωρισμένην καὶ ὡς μέλλουσαν νὰ συνεχίσῃ τὸ μέγα ἔργον, αὐτὴ γενομένη τὸ κέντρον τῆς ἐθνικῆς ἐνεργείας καὶ

τὴν σημαίαν ἀναπετανούουσα τῆς πανελληνίου ἐξεγέρσεως. Γνωστὴ δὲ ἡ ῥητορικώτατη εἰκὼν αὐτοῦ περὶ τῆς Βασιλείας, ἣν ὡς Πλάταρον παρίστα, προωρισμένην νὰ καλύψῃ καὶ δροσίῃ τὰ διεσπαρμένα μέλη τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Κατὰ πόσον ἔαρινεν, ὅτι ἐν τοῖς ἔργοις ἡ εὐχὴ του αὕτη ἐπληρώθη, καὶ κατὰ πόσον οἱ πόθοι του ἐπραγματοποιήθησαν, αὐτὸς μόνος γινώσκει. Ἴσως, ἐν τοῖς ἐγγράφοις, ἄτινα κατέλειπεν, ἀνευρεθῶσιν αἱ περὶ τούτου γινώμαί του, ἐὰν μὴ καὶ ποὺ ἀλλαχοῦ εὐρίσκονται κρίσεις αὐτοῦ ἐπιτούτων προγενέστεραι. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἄλλοτε.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1868, ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπεχώρησε τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου, συνεπεία ἀτυχῶς τινὸς περιρρέσεως ἐν τῇ Βουλῇ τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἧς ἐγενόμην αὐτόπτης μάρτυς, ὡς συνάδελφος αὐτοῦ, καὶ ἦτις προὐκάλεσε τὴν τυπικὴν ἀποδοκιμασίαν αὐτοῦ ἐκ μέρους τῆς Βουλῆς. Βλέπων τὸν ἀπολυτισμὸν χωροῦντα ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ τὴν ἀθαιρεσίαν δεσποζουσαν, ἐξήφθη, καὶ ἐν στιγμῇ ἐρεθισμοῦ, ἐξ εὐγενοῦς ἀφορμῆς προσελθόντος, ἀπεπειράθη ἐπίθεσιν κατὰ συναδέλφου του. Αὐτὸς οὗτος μετὰ τινὰς στιγμὰς μετενόησε, διατὶ νὰ ζητήσῃ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ πανίσχυρον ὄπλον τοῦ λόγου καὶ τῆς καρδίας του, διὰ ταπεινότερου. Ἀλλὰ τόσῳ κακὴν ἐνεποίησεν αὐτῷ ἐντύπωσιν ἢ ἐπιβλήθησα ἐκείνη ἀποδοκιμασία, ὥστε ἔκτοτε δὲν συνήνεσε νὰ δεχθῇ τὴν ἐπιμόνην καὶ ἐπανειλημμένως προσερχθείσαν αὐτῷ ὑποψηφιότητα τοῦ Βουλευτοῦ. Ἄλλως τε καὶ αἱ ἡμέραι, ἃς ἡ Ἑλλάς διήλθεν ἀπὸ τοῦ 1868 καὶ ἐντεύθεν, δὲν ἦσαν αἱ ἡμέραι, αἵτινες ἠδύνατο νὰ καταστήσῃται προσφιλεῖ καὶ ἐπιζήτητον τῷ Ἀριστοτέλει Βαλαωρίτῃ τὸν ἐνεργὸν πολιτικὸν βίον. Αὐτὸς ἐφαντάζετο Ἑλλάδα ἡρωϊκὴν, ῥιπτομένην εἰς ἀπέλπιδα ἀγῶνα, συνεχίζουσαν τὸ ἔργον τοῦ 1821 καὶ τοὺς χρόνους τῶν Κλεφτῶν, καὶ δι' ὀμυρικών κατορθωμάτων περατοῦσαν τὴν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος πάλην ἄλλ' οἱ καιροὶ οἱ σήμερον τοιαύτην δὲν ἀπεδέχοντο πολιτικὴν, ὁ δ' Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης δὲν ἐμελεε νὰ ἔχη θέσιν ἐν αὐτῇ. Ἦν ὁ ἀνὴρ τῶν μυθικῶν χρόνων, ἡ μέλλωντος λίαν μακαρυσμένου.

Ἄλλ' ὅμως, ὅτε ἐπίστευεν, ὅτι ἠδύνατο ἢ νὰ ὑπεκκαύσῃ τὸ φρόνημα τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, ἢ νὰ συντελέσῃ δι' ἀμέσου ἐνεργείας εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἰδεῶν του, ἐξῆλθε τῆς ποιητικῆς σκίτης καὶ κατήλθεν εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐνεργείας.

Τῷ 1871 ἐχαίρετῆσεν, εἰς Ἀθήνας μεταβάς, ἐπικρατούσης καὶ θαυμαζούσης τῆς Ἑλλάδος ὅλης, τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου. Ἐπίστευεν ὁ ποιητὴς, ὅτι ἀπεκαλύπτετο σὺν τούτοις ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐποχὴ, ἣν ἀνεύρετο. Τὰ δάκρυα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἄτινα ὕγραναν τοὺς

δφθαλμούς των άκροατών του, τόν έπεισαν να πιστεύη, ότι ό πόθος του έπληρώθη. Άλλά τά πράγματα τή έδειξαν, ότι ό ένθουσιασμός έκείνος ήν όλιως παραδικός, ήν άστραπή σβεισθείσα επί του τόπου αυτού, όθεν έξήλθεν. Ο Άριστοτέλης άπεχώρησε πάλιν εις τήν έρημίαν του.

Πρό διατίας πάλιν, ένόμισεν, ότι ή ώρα, ήν έντειρέθη, έσήμανε, και ότι νέα κατορθώματα έλληνικά έμελλον να παράσχωσιν εις τήν Μουσάν του άφορμήν νέων άσμάτων. Έπελήφθη του έργου μεθ' όλης τής δυνάμεως ψυχής άληθούς ποιητού, υπήρξε δέ εις τών πρωτίστων ένεργών τής γενομένης κατά τήν Ήπειρον άποπειρας προς συνέχισιν του μεγάλου άγώνος. Ούδενός έφείσθη, ούτε κόπου, ούτε πνευματικής εργασίας, έκ τών ίδίων δέ ούκ όλίγα έδαπάνησε προς έπιτυχίαν. Άλλά μετ' όλίγον άνεγνώρισεν αυτός ούτος, ότι ούτε τόν έννοούσιν, ούτε αυτός ήν γάσι έκείνους, οίς συνέπραττε. Πλήρης και τελεία έπήλθεν ή άπογοήτειά του· βεβαίως δέ ή καταβαλούσα αυτόν λύπη εκ τούτου ούκ όλίγον συνετέλεσε, προστεθείσα εις τήν εκ τής νόσου του άζήλου και προσφιλοῦς υίου του άνησυλίαν, όπως έπιτείνη τή βυσαυλίαν αυτόν πρό έτων καρδιακόν νόσημα και ταχύτερον καταβίβασή αυτόν εις τόν τάφον, όν αυτός ούτος έθεάτο, πρό καιρού, ήνεργμένον ένώπιόν του.

Τήν 23 Μαΐου του έτους τούτου, έβδομάδας πιναις πρό του θανάτου του, άφορμήν λαμβάνων εκ τών ειδήσεων περί του έν Μαδέρρα επί ανάρρώσει διατρίβοντος υίου του, μοι έγραψε τούς ώραιούς τούτους λόγους, συνοψίζοντας τόν όλον βίον του:

«Η καρδιά μου δέν γνωρίζει πλέον τί είναι ή νηνιαία του ήθικου έκείνου ύπνου, όστις προέρχεται εκ τής βεβαιότητας, ότι εύδαιμονούν τά περι ήμας φίλα όντα. Και όμως έρηγάζομαι. Έπεχείρησα μακρόν ιστορικόν ποίημα, και ήδη έφθασα εις τό τέλος του τρίτου άσματος. Άλλά θά προφάσω να τό φέρω εις πέρας; Τό θέμα μου είναι πάντοτε τό αυτό: άνταγωνισμός διαρκής του Έλληνισμού κατά τής κατακτησεως και του ξενισμού. Άλλοτε είχα να κάμω με τήν Τουρκοκρατίαν· τώρα δέ με τήν Φραγκοκρατίαν.»

Η άνάστασις του Έλληνισμού, καθαρά και άγνή από παντός ξενικού στοιχείου, τοιοῦτος υπήρξεν ό γνώμων του πολιτικού βίου του Άριστοτέλους Βαλαωρίτου. Τούτου δ' ένεκα, περί τής έσωτερικής πολιτικής τής Ελλάδος και περί τής πολιτειακής συντάξεως αυτής έπίσειυεν εις τά όόγματα τής τελείας έλευθερίας και εις τήν ένίσχυσιν του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος. Οραία και ένθική άρχή· όταν δέ άυτη γίνη άρθρον πίστεως, ζωής και ενεργου, του πολιτευομένου Έλληνισμού, τότε μήνον ή άνάστασις ή τελεία αυτού και ή σύντα-

ξις του έσται γεγονός τετελεσμένον. Τήν ήμέραν δ' έκείνην τήν εύτυχή, ή Έλλάς όλη μετ' εύγνωμοσύνης θ' άναμνησθή του Άριστοτέλους Βαλαωρίτου, ως ένός τών πισοτάτων έν τή πολιτεία σθαι άντιπροσώπων τής μεγάλης ελληνικής ιδέας.¹

ΤΙΜΟΛΕΩΝ Ι. ΦΙΛΙΠΠΗΝ

Ο ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Κατά τās άρχās του Σεπτεμβρίου, καταπαύοντος του θερινου καύματος, επανέρχονται βαθμηδόν εις τās έστίας των οί εις τά σκιερά περιχώρα ζητήσαντες καταφύγιον κατά τών φλογερών ακτινών του άττικου ήλιου. Αί όδοί γεμουσι φορηγών άμαξίων πεπληρωμένων οικιακών σκευών. Τινά τούτων επανέρχονται εκ τών έξοχών, αλλά τά πλείστα μετακομίζουσι τά επιπλα τών από μιάς εις άλλην οικίαν μετακοιούτων· διότι κατά μήνα Σεπτέμβριον ένιαυσίως γίνεται έν Αθήναις άνελλιπώς καθολική σχεδόν μετακοιεία. Τούτο δέ καθήντησε παρ' ήμίν έξις, και πολύ στενοχωρούμεθα όσάκις αναγκασθώμεν να διαμείνωμεν δύο κατά σειράν έτη έν τή αυτή οικία. Τό εύμετάβολον του Αθηναϊκου κλίματος κατέστησε φαίνεται και τούς κατοίκους έπιρρεπείς εις τās μεταβολάς τσοσούτον, ώστε άτυπομόνως αναμένομεν τήν πρώτην Σεπτεμβρίου διά να αλλάξωμεν κλη οικίαν, άφου δέν δυγάμεθα να αλλάξωμεν πολλά άλλα πράγματα τών όποιων τό όμοιόμορπον και τό μονότονον άπαρέσκει. Καί άλλοι μεν μετακοιούσι, διότι ή οικία των ήτο ύγρά ή ψυχρά, άλλοι διότι ήτο στενόχωρος, άλλοι διότι ήτο πληκτική και άλλοι τέλος διά να κατοικήσι κατ' έτος πρώτοι εις νεοδημήτους οικίας, όπερ τή άληθεία δέν είναι δυσάρεστον, άν και ό κατοικίων οικίαν παρθένον διατρέχει τόν κίνδυνον να επικαλεσθή τήν συνδρομήν του κ. Στραβοσκιάδη εκ Καλαμών, όστις κατέχει τό μυστικόν να θεραπειή διά τριών καταποτίων παντός είδους ρευματισμούς και άρθρίτιδας.

Μετακομίζονται λοιπόν τά επιπλα από οικου εις οικον, έπειδή δ' έν Αθήναις δέν έχομεν τακαμμέγιστα έκείνα έστεγασμένα και διά κρηωτών πανίων περιπεφραγμένα άμάξια έντός τών όποιων, ως έν μεγάλη άποθήκη φορητή, μετακομίζονται έν τή πεπολιτισμένη κόσμη τά οικιακά σκεύη καλώς έντεθειμένα και πεφυλαγμένα από του ήλιου, τής βροχής και τών όφθαλμών τών περιέργων, τά επιπλα παρ' ήμίν μεταφέρονται ως πάσα ακατέργαστος ύλη, ως οί λίθοι, τό χύμα, τά ξύλα, υποκειμένα εις πάντας τής άτμοσφαιρας μεταβολήν και παντός

1. Ειδικότερον και έκτενέστερον περί του Άριστοτέλους Βαλαωρίτου σκοπεύω να γράψω ακολουθούς, άποτίμων φόρον άγάπης και μακράς φιλίας και θαυμασμού εις τήν άριστον Έλληναν και έπιφανή Πολίτην.

ΑΘΗΝΑΪΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΙΒ'

ΤΗ ΚΥΡΙΑ Χ'—ΙΗΣ ΤΟΥΤΙΝΟΝ.

Έν Αθήναις τή 19 Αύγουστου 1879.

διαβάτου τήν περιέργειαν. Και ναί μεν ό τράπος ούτος τής μεταφορας δέν άρέσκει εις τās οικιοδεποίνας, αίτινες καθ' έκάστην μετακόμισιν υπολογίζουσι τσοσούτην φθοράν, ώστε θεωροῦσι τρεις μεταοικήσεις ίσοδυναμούσας προς πυρκαϊάν, άλλ' άφ' έτέρου διασκεδάζουσιν οι κεχηνότες παροδίται βλέποντες παρελάσσοντα παντοειδή και ποικιλόμορφα σκεύη, έξ όλων τών αιώνων και πασών τών χωρών τής οικουμένης περισυναχθέντα, ών πολλά και άπόκρυφα. Τών βασιλείων τής Νεαπόλεως τό νυκτερινόν σκεῦος μετά πομπής διά τών δδών άλλοτε περιήγετο, οι δέ μεταγενέστεροι Αθηναίοι φιλαρέσκως προσεπιδεικνύουσιν εις τόν δήμον κατά μήνα Σεπτέμβριον και τόν κάκκαβον αυτών και τήν σάφην και τό κλασικόν καθουρδιστήριον.

Ο Σεπτέμβριος είναι δέπισημότερος τών μηνών και έχει λόγον προς τήν φύσιν και τήν θρησκείαν, οίον ή 31 Σεπτεμβρίου προς τούς έμπορους, διότι τήν 9 Σεπτεμβρίου γίνεται ό ίσολογισμός τών ήμερών και νυκτών και κλείονται τά βιβλία τής έξαμηνίας, πολλών τραπέζων ακριθέστερον, ως βεβαίοι ή πάσης ύπονοίας άπηλλαγμένη έξελεγκτική έπιτροπή τών άστρονομών. Τόν Σεπτέμβριον περιμένει ό γεωργός διά να ποτίσθ ή έλαιών αυτού και ό κηπουρός διά να βλαστήσουν τά κρόμμυά του. Τόν Σεπτέμβριον άπλώνει επί τών δδών ή δημοτική άρχή τούς χαλικάς της άναμένοσα τήν στρώσιν και ίσοπέδωσιν αυτών από τήν βροχήν του ούρανοῦ και τούς πόδας τών δημοτών. Τόν Σεπτέμβριον άσπρίζουσιν οι διδάσκαλοι τούς τάχους τών σχολείων των και υποδέχονται τούς μαθητάς, ως και οι ξεναδόχοι τούς περιηγητάς. Τόν Σεπτέμβριον περιμένει και ό φίλος του Βάκχου μετά πυλμών διά να πληροφορηθή περί τής άφθονίας του οίνου κατά τό έπίον έτος· κυττάξετέ τον πώς άτενίζει τρυφερώς με τούς έρουθρούς όφθαλμούς του τά κατά μήκος τών δδών παρατεταγμένα βαρέλια·νομίζεις ότι θά τά έναγκαλισθή. Τά στερνα αυτών, τά όμοιάζοντα γαστέρας λαυριοφάγων, περικλείουσιν όλους αυτού τούς πόθους.—Τόν Σεπτέμβριον τέλος αναμένεται ό χειμώνας, τήν δ' έλευσίην του προμηνύουσι τά κατεβασμένα μούτρα τής φύσεως, ό συνεφώδης ούρανος, αί βρονται, ή σφοδρότης του άνέμου, και ίδου ό πολίτης γέρων πλησιάζει παρκαλουθούμενος υπό πολυπληθοῦς έπιτελείου, τής συνάγχης και τών ρευματισμών προπορευομένων. Πρό δέ τών πυλών τής πόλεως υποδέχεται τόν χειμώνα προσβία συγκροτούμένη έξ ιατρών, φαρμακοποιών, βδελοπαλών, ραπτών, κόμμωτών, κάπνοδοχοκαθαριστών, χοροδιδασκάλων. Όλα τά σωματεία δεξιούνται τόν χειμώνα έν άγαλλιάσει, πολλά και καλά εκ τής άφιξέως του προσδοκώοντα . . .

Ο. Ν. Φ.

Αν τήν παρελθούσαν έβδομάδα δέν έλαβας γράμμα μου, συλλογίσου ότι δέν έλαβα κ' έγώ ιδικόν σου, και συγχώρησον με, άφου και σύ έχεις ανάγκην συγχώρησεως. Μην υποθέσης όμως ότι ή έλλειψίς μου ήτο πληρωμή τής έλλείψεώς σου. Όχι· δέν είμαι τόσο εκδικητική. Αφορμή τής σιωπής μου ήτο άλλη, κοινοτέρα πολύ και άθωοτέρα: ή άμέλεια. Δέν ήξεύρω πώς και διατί, αλλά τσοσούτη με είχε καταλάβει τήν παρελθούσαν έβδομάδα άδράνεια, τσοσούτος βαρεμός κατά τήν εκφραστικωτάτην λέξιν του λαού, ό-στε όχι μόνον ή χείρ μου δέν έντεινέτο εις εργασίαν οϊανδήποτε, αλλά και αυτός ό νους μου έθαρόνετο να σκεφθ ή. Δις μόλις ή τρίς προσεπάθησα να άποσεισω τήν δκνηρίαν μου, αλλά και πάλιν δέν τό κατώρθωσα. Σ' ένθυμήθην, ένθυμήθην τό χρέος μου, τήν υπόχρεσί μου, άλλ' άδύνατον υπήρξε να κρατήσωσιν οι δάκτυλοί μου τόν κάλαμον. Ο χάρτης έκεινεν έμπρός μου λευκός, ή χείρ μου κατέπεσον άδρανής, έχασμήθην, και . . . Άλλ' άρκεί κίνδυνός να πάθω και τόρα τά ίδια, περιγράφουσα τήν παλαιάν μου κατάστασιν. Η άνάμνησις μόνη του παλαιού έκείνου και ήδονικου χασμήματος διαστέλλει και πάλιν τās σιαγόνας μου εις χάσμημα νέον. Σήμερον όμως έχω θέλησιν. Αφών τόν κάλαμον επί στιγμήν, έγείρομαι, κάμνω δύο τρία βήματα εις τό δωμάτιόν μου, πίνω άπνευστί έν ποτήριον ύδατος ψυχρού και διακυγούς—άπό τό φρέαρ τής οικίας μου, σημειώσαι, διότι τό ύδωρ τής πόλεως δέν πίνεται πλέον—και αναλαμβάνω τήν εργασίαν μου, διότι άλλώς, αν σ' άφωνα και αυτήν τήν έβδομάδα χωρίς έπιστολήν, δέν ήξεύρω τί ήθελες μου ψάλλει τήν έπομένην.

Έλα, λοιπόν, πηγαινόμεν όμοῦ εις τό Αντρον τών Νυμφών, ν' ακούσωμεν τήν Βιρήνην ψάλλουσαν. Σου τήν είχα όνομάσει Γιανροῦλιαν εις μίαν τών προηγουμένων μου έπιστολών, άλλ' έκαμα λάθος και σπεύδω να τό διορθώσω. Γιαννούλα εινε τό όνομα και όχι ή αιδός, καθώς θά ίδης μετ' όλίγον. Επισχωμέμεθα λοιπόν και πάλιν εις τό πολυπαθές έκείνο Αντρον, όπου πρό δύο περίπου μηνών ήκούσαμεν ύλακτούσας τās γερμανικάς χάριτας. Ο θίασος έκείνος ό γερμανικός κατέλιπεν ήδη πρό ενός περίπου μηνός τήν σκηνήν, επί τής όποιας δέν κατώρθωνε, φαίνεται, ν' άνανεώση τούς παλαιούς του Οριάμβους, και μετεκομίσθη με όλα του τά τύμπανά και τά κρότλια εις τόν παρὰ τās στήλας του Όλυμπίου Διός φυτρώσαντα έντός του ρεύματος Κήπων του Παρθενώνος. Τήν θέσιν του δέ κατέλαβε συμμιγής τις άλλη όδική και μιμική

και χορευτική συγγένειος έταιρία, εξ 'Ελλήνων συνάμα και 'Ιταλών και 'Ανατολιτών προχειρώς συγκρατηθείσα. Ο θίασος δέ ουτος ο ποιητικός και άστειότατος—χωρίς να τὸ θέλη έννοείται—δρχήσαν του έχει ένα και μόνον "Ατλαντα, δέροντα εύσυνειδήτως καθ' έσπέραν επί πέντε συνεχείς ώρας παράφωνον κλειδοκούβηλον, ουτινος ή ήλικία τουλάχιστον επέβαλλε πλειότερον σεβασμόν (ή άνασκοπήν ως λέγουσι σήμερα), και άδάμαντά του την συμριαναν Βιρήνην, ήτις τετράκις ή πεντάκις τής έσπέρας έναλλάσσει τὸ τουρκικόν σαβαί προς τὸ βαρὺ και παθητικόν μέλος δημοτικῶς τινος άματος. Τὸ πλειστον μέρος τῶν θεατῶν έρχεται ν' ακούσῃ αὐτὰς ίδιως τὰς ανατολικὰς τής Βιρήνης μελωδίας, μονοτόνους μὲν ως επί τὸ πολύ, ἀλλ' οίκαίς όμως εἰς τὰ ἄτα τῶν ακροατῶν, συνοδευόμενας δὲ δι' ενός βιολιου υπό συμριανίου τινος μουσικοῦ και ὑπ' αὐτῆς τής αιδου δια παραδόξου τινος ὄργανου, πολλήν έχοντος τήν δμοιότητα πρὸς τὸ γερμανικόν Zither. Δι' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον εἶνε συνήθως τὸ κοινὸν τοῦ "Αντρου Ικανῶς συμμιγές, οὐδ' αποπνέει, ως επί τὸ πολύ, ἄρρωματα τοῦ Lubin και Atkinson. Ὑπάρχουσιν όμως μεταξὺ αὐτοῦ και θεατῶν ευρωπαϊκώτερον έχοντες τήν καλλιαιθησιαν, οἵτινες τέρπονται πλειότερον ἐκ τῆς βραχνῆς κραυγῆς κολοσσικου τινος βαρυτόνου περιφερομένου εἰς τήν σκηνήν και παθητικώτατα χειρονομαῶντος μονωδίου τινος τοῦ Trouvatore, ή ἐκ τοῦ ὄξιος συριγγμοῦ μελιταίας τινος ὑψιφώνου, ἢν ή πρασινοπόρφυρος ένδυμασία της μεταβάλλει εἰς ἀληθῆ χρυσόμυϊαν, ή ἐκ τῶν στερεοτύπων μορφασμῶν τοῦ ἀλευρωμένου προσώπου ήλιθίου τινος pagliaccio, ή τέλος και ἐκ τῶν χειριστῶν ἀλμάτων δύο αὐτοχειροτονήτων χορευτριῶν, αἵτινες οὐδέμιαν έχουσι δυσκολίαν νὰ περιφέρωσι τὸν δίσκον των εἰς τὸ κοινόν, χωρίς οὐδὲως νὰ μεταβάλλωσι τήν στοιχειώδη αὐτῶν ένδυμασίαν, συνοδευόμενα όμως πάντοτε ὑπὸ δεκαετοῦς τινος βρακοφόρου και άνυποδῆτου κισιάρ-δγα.

Ἄλλ' αὐτὰ πάντα αποτελοῦσι τὸ άστειον μέρος τῆς παραστάσεως. Τὸ σπουδαῖον και Ικανῶς ἄξιον προσοχῆς αποτελεί τὸ ανατολικόν ἄσμα τῆς Βιρήνης. Ἡξεύρω ὅτι ή μουσική αὐτῆ δὲν σ' ένθουσιάζει ὅσον τὸν K. Ducoudray. Σοῦ φαίνεται, ὡς πολλάκις μὲ εἶπες, φοβερὰ μονότονος και πάντελως ἄρρυθμος, ἴσως δὲ δὲν έχεις και πολὺ ἄδικον. Σημειῶσαι όμως, ὅτι δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον, ὅτι τὰ ανατολικὰ μέλη εἶνε Ικανῶς μονότονα και ἄρρυθμα, άπαραίτητον εἶνε, ὅπως εὐραεστήσωσι, νὰ ἄδωνται ὑπὸ ψάλτου, ὅστις και φωνήν ἰδίαν πρὸς τοῦτο πεπλασμένην νὰ ἔχη, και νὰ τὰ αἰσθάνηται βαθέως, και ἡσχημένος νὰ ἦνε διὰ μακρῶν. Τότε μὲ συγκινεῖ πολλάκις ή ανατολική μελωδία μέχρι

μυθῶν τῆς καρδίας μου· ή μονότονος ἐκαίη, ή κατ' εἰδίσσορα τρόπον (minor) ἀδιακόπως φερόμενη, ἀλλ' έντέχνως όμως ποικιλλομένη διὰ τρομῶδους λαρυγγισμοῦ μουσικῆ φράσις, μοῦ προξενεῖ ἀνεκφραστὸν τινα, ἀλλὰ γλυκειαν βαρυθυμίαν, και τὸ οὖς μου, ὅχι μόνον δὲν κουράζεται ὑπὸ τοῦ βαρέως σιρομένου ρυθμοῦ, ὅστις οὔτε τέλος έχει πολλάκις οὔτε ἀρχήν, ἀλλὰ τὸν παρακολουθεῖ τούναντιον εύρέστως, και ὅταν τὸ ἄσμα παύσῃ, τὸν παρατείνει πολλάκις δι' ένδομήχου τινος και μυστηριώδους ήχοῦς.

Αὐτὸ μοι συνέβη προχθὲς ὅτε ήκουσα τήν Βιρήνην ψάλλουσαν τοὺς ὠρῶλους αὐτοῦς δημοτικούς στίχους:

"Ολαίς ή νηαίς παντρεύονται και πείρουν παλληκάρια κ' ἐγὼ ή Γιαννούλα ή άμορφη πῆρα τὸ μαρμαίωρη. Σιμά του πάντα κάθομαι· τοῦ κρένου δὲν μοῦ κρένει· φωνὴ τοῦ δίνου, δὲν τὸ τρώει· κρασι και δὲν τὸ πίνει.

Ἡ κλαγγή τῆς φωνῆς της, και τοι δὲν έχει πλέον τήν δράσον τῆς πρώτης νεότητος, έχει όμως σπάνιον ἀληθῆς τὸ κάλλος. Εἶνε φωνῆ μεσοφώνου βαθεῖα, πλήρης, ήχηρὰ και ὀμαλωτάτη, εκφράζει δὲ πάθος ἀληθῆς και άνεπιτήδευτον, και—ὑπερ σπανιώτατον εἰς ανατολικὰς αιδούς, εἶνε καθαρά τοῦ στήθους φωνή, οὐδέποτε ἐπικαλουμένη τῆς ῖνός τήν βοήθειαν, ὡς ἐπικαλοῦνται τήν βοήθειαν τοῦ fausset οἱ ευρωπαϊοὶ ψάλται. Κρίμα ἀληθῶς, ὅτι τιαυτή φωνή δὲν ἔτυχεν ευρωπαϊου διδασκαλοῦ, οὐδ' ἐμορφώθη διὰ σπουδῶν τακτικῶν.

Αἰοῦ παραπονεῖσαι ὅτι δὲν σοῦ γράφω περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Ἄν σοῦ ἔγραφα ὅα μοῦ παρεπονείτο ὅτι σοῦ γράφω, και ὅα μοῦ ἔλεγες ὅτι καταστρέφω τήν θεραπειαν σου. Σοῦαι

Γνώμαι και σκέψεις ήθικαι τοῦ δουκὸς
ΔΕ-ΔΑ-ΡΟΣΦΟΥΚΩ
(Μετάρρασις Γ. Ζωγίου.)

284.

Ὡς ἐπὶ τὸ πολύ ἐξ ὑπερηφανείας μάλλον, ή ἐξ ἀμαθειας, ἀποκρούομεν ἐπιμόνας τὰς επικρατούσας δόξας. Ἐπειδὴ δὲ εύρίσκομεν τὰς πρώτας τῆς ἀγαθῆς μερίδος ἔδρας κατειλημμένας, οὐδὲως στέργομεν τὰς ἐσχάτας.

285.

Ἡ ἀπὸ τῶν δυστυχημάτων τῶν ἡμετέρων φίλων λύπη εύκόλως παρηγορεῖται, ὅταν τὰ δυστυχήματα αὐτῶν χρησιμεύωσι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς πρὸς αὐτοὺς ἡμετέρας ἀγάπης.

286.

Κατὰ τὰ φαινόμενα, ή φιλαυτία γίνεται τῆς ἀγαθότητος ὄμμα, και άπαρνείται ἑαυτήν, ὅταν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ πλησίον ἐργάζεται. Ἐν τούτοις όμως αὐτὸς τοῦ φέρεσθαι ὁ τρόπος εἶναι ή ασφαλέςτέρα ὁδός, ή πρὸς τοὺς σκοποὺς ἡμῶν ἄγρουσα. Κατ' αὐτὴν τὸν τρόπον, ἐπὶ τῇ προφά-

σει ὅτι δωροῦμεν, δανειζόμεν ὡς τοκογλύφοι· ἐν συνόψει δὲ, οὕτω φερόμενοι, σαγηνεύομεν τὴν εύμένειαν τοῦ κόσμου διὰ τρόπον κανούργου και λεπτοῦ.

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

— Εἶδες τὴν μνηστῆν μου . . . Εἶναι ἀσχημοτάτη ἀλλὰ 200,000 στρογγυλά φραγκάκια ! Προῖκα μὲ φορᾶ ! . . . Τὴν παίρνω μὲ κλειστὰ τὰ μάτια.

— Ἄ, φίλε μου, τὸ καλλίτερον ποῦ ὅα κάμης εἶναι νὰ μὴ τὰ ξανανοήξῃς.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * * Ο κόσμος κατοικεῖται ὑπὸ ἔθνῶν, ὧν οἱ θεασοί, τὰ ἔθιμα και ή γλώσσα διαφέρουσιν ἐπ' ἀπειρον· ἐπειδὴ όμως τὰ κινουῦντα αὐτοὺς πάθη εἶναι πανταχοῦ τὰ αὐτὰ, ή παγκόσμιος ἱστορία εἶναι ἐν και τὸ αὐτὸ δράμα παριστανόμενον εἰς διαφόρους γλώσσας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ο ανταποκριτῆς τῶν "Ἡμερησίων Νέων" Ἀρχιεβάλδος Φόρβες, οὗ ή φήμη εἶναι σήμερα παγκόσμιος, ἐπέτελεσε κατ' αὐτὰς νέον κατόρθωμα. Παρακολουθῶν τὸν ἐν τῇ νοτιᾷ Ἀφρικῇ ἀγγλικόν στρατόν, μετὰ τὴν ἐν Οὐλουνδῇ νίκην κατὰ τῶν Ζουλοῦ, ἐπρότεινε νὰ κομισθῇ αὐτὸς τὴν εἰδησίην εἰς τὸν εἰς τὰ παράλια διατρίβοντα ἔτι στρατηγὸν Οὐλοσελέην και πράγματι, λαβὼν πληθὺν ἐπισήμων και ἰδιωτικῶν τηλεγραφημάτων, ανεχώρησεν, ὀψίας ἤδη οὔσης, μόνος διὰ γῶρας ἀκατοικήτου και δασώδους ἐνθα ἀνὰ πᾶν ἔημα ἐκινδύνευσεν ν' ἀπαντήσῃ στίφῃ ἐξηγριωμένων ἔθρῶν, και διήνησεν, ἐν διαστήματι 9 ἡ ὡρῶν, 210 ἀγγλικὰ μίλια, άναπαυθεῖς ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἔξ μόνον ὄρας και ἀλλάξας ἐξάκις ἵππον. Ὡς ὁδὸς ἐχρησίμευσεν αὐτῷ τὰ ἔχην, ἅτινα εἶχον καταλίπει αἱ ἄμαξαι τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν διάθεσίν των. Ἄλλ' ή δμύχη ἦτον τοσοῦτον πυκνή, ὅστε ἀπαξ ὁ τολμηρὸς Ἀγγλος ανταποκριτῆς ἠναγκάσθη ν' ἀφιππεύσῃ και ν' ἀναζητῇ τὰ ἔχην διὰ τῆς χειρός· σημειωτέον δ' ὅτι ή ελαχίστη ἀποπλάνησις θ' ἀπέδαινε πρὸξενος βεβαίου θανάτου, διότι ἐγγὺς ὑπῆρχον βαθύτατα τέλματα. Ὅπως ἐκτιμήσῃ τις δεόντως τὴν καρτερίαν και μεγαλοψυχίαν τοῦ Φόρβες, δέον ν' ἀναλογισθῇ ὅτι πρὸ τῆς ἀνχωρήσεώς του εἶχε παραστῆ ἔφιππος εἰς τὴν μάχην τοῦ Οὐλουνδῆ και ἦτον ἤδη κατάκοπος και νῆστις και ὅτι ἔφερεν εἰς τὸν πόδα μικρὸν τραῦμα ἐξ ἐσθεσιμένης ἐχθρικής σφαίρας, ὅπερ καθ' ὁδὸν ἐφλογίσθη και ἐπροξενεῖ αὐτῷ πόνον. Οὐχ ἦτον κατόρθωσις ν' ἀναγγεῖλῃ τὴν νίκην εἰς τὸν Οὐλοσελέην δύο ὄλας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀγγελιαφόρου, ὃν ἐξέπεμψεν ὁ στρατηγὸς Χέλμορδ ἐξ Οὐλουνδῆ μίαν ὥραν μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του. Ἄλλ' ἀφιχθεῖς εἰς Δούρ-

ἄν ἐνόσησεν ἐκ πυρετοῦ και κατεβλήθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀγγλίαν. Τὸ ἱππευτικὸν τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Φόρβες δὲν εἶναι τὸ πρώτον. Καὶ κατὰ τὸν τελευταῖον ρωσσοτουρκικόν πόλεμον, μετὰ τὴν μάχην τῆς Σίπκας αὐτὸς πρώτος ἀφίχθη εἰς τὸ ἐν Ἰορνι-Στουδένι ρωσικόν στρατηγεῖον και ἀνήγγειλε τὴν ἐπιτυχῆ ἄμυναν τῶν Ρώσων, ἀξιώθεις μάλιστα τῆς τιμῆς νὰ προσέλθῃ και ἐνώπιον τοῦ αυτοκράτορος και ν' ἀφηγηθῇ αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν μάχην, σχεδιάσας ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς θέσεις τῶν διαφόρων σωμάτων. Ὁ αυτοκράτωρ τοσοῦτον ἐθαύμασε τότε τὴν εὐφυλίαν και τὰς γνώσεις τοῦ ἀνδρός, ὥστε ἀπένευμεν αὐτῷ τὸ παράσημον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Καὶ τὴν ἤτταν τῶν Ρώσων πρὸ τῆς Πλέβνας πρώτος ἀνήγγειλεν εἰς τὸ ευρωπαϊκόν δημόσιον ὁ Φόρβες, ἐπιστελλας εἰς τὰ "Ἡμερησία Νέα δωδεκάστηρον τηλεγράφημα. Ἄλλὰ και πῶς ἀμοιβόταν τιαυτῶν ὑπηρεσιῶν ἐν τῇ Βασιλείᾳ; Μετὰ τὸν ρωσσοτουρκικόν πόλεμον ή σύνταξις τῶν "Ἡμερησίων Νέων, εὐγνωμονοῦσα, ἀπένευμε τῷ Φόρβες ἔκτακτον ἀμοιβὴν ἐκ 80,000 φράγκων, ἔτι δὲ πλείονα ἐκέρδησεν ἐκ τῆς ἐκτυπώσεως τῶν ἀλληλογραφῶν του εἰς ἴδιον σύγγραμμα και ἐκ τῶν ἀναγνωσμάτων, ἅτινα ἐποίησατο εἰς διαφόρους ἀγγλικὰς πόλεις. Οὐχ ἦττον ἐπωφελεῖς ὄλικῶς τε και ήθικῶς θ' ἀποβῇ νῦν αὐτῷ ή συμμετοχή εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ζουλοῦ. Ἡ δὲ βουλευτῆς τις ἐπρότεινε ν' ἀπονεμηθῇ αὐτῷ κατ' ἐξάρεσιν ἀγγλικὸν παράσημον.

Πρὸ τινων ἐτῶν ἐν μικρᾷ τῆς Νορμανδίας κώμῃ ἀνωρύχθη ἐξ ἀγροῦ λίθος μέγας, φέρων ἐπιγραφὴν I. L. C. D. A. Ὁ νεαρὸς δήμαρχος ἀνήγγειλε τὸ εὑρημα πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν και παρεκάλεῖ τὸς σοφοὺς νὰ ἐλθωσι και ποιήσωσιν ἐρεύνας ἐπὶ τούτου, διότι ὁ βαρὺς λίθος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σταλῇ διὰ ταχυδρομείου. Πολλοὶ τῶν ἀρχαιολόγων ἐσπευσαν εἰς τὴν κώμην, ἀλλ' ἀμέσως αἱ γνώμαι αὐτῶν ἐγένοντο δίχα· οἱ μὲν ἀνεγίνωσκον «Junius Lucius Cajus Decimus Aedilis,» οἱ δὲ ἀντι Cajus ἀνεγίνωσκον Caesar και ἀντι Aedilis Africanus. Ἐτι μάλλον ἐδιχονόησαν ἐπιχειρήσαντες νὰ εὐρωσι τὴν γένεσιν και τὴν ἔνοιαν τῆς ἐπιγραφῆς· ή εἰς κῶξάνετο, οἱ ἀρχαιολόγοι ἀπεκάλου ἀλλήλους imbecile, ἴσως δὲ και ὅα συνεπλέκοντο, ἐάν μὴ ἔλυε τὴν διαφορὰν γερόντιον κατὰ συγκυρίαν διαβαῖον ἐκείθεν. «Τὸν λίθον τοῦτον, εἶπεν, ἔθηκεν ὁ πρόπαππὸς μου ἐν τῷ ἀγρῷ του ὡς θριον, ἐν ᾧ ἡμῖν ἐγὼ βρέφος· δηλοῖ δὲ ή ἐπιγραφὴ «ἐδῶ εἶναι ή ὁδὸς τῶν ὄνων» Ici le chemin des ânes. Κατηρεῖς οἱ λόγοι και κατ' ἐχρημμένοι ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια.

Πῶς εἰς τὰ ἐγγὺς τῆς Βιέννας τελεσησόμενα κατ' αὐτὰς μεγάλα γυμνάσια τοῦ ἱππικοῦ, γρά-

φει ή «Κλειώ,» άπασαι αϊ ευρωπαϊκαι κυβερνήσεις άπέστειλαν στρατιωτικούς αντιπροσώπους. Η μικρά Σερβία άπέστειλεν εκείσε επτά αξιωματικούς, τόν συνταγματάρχην του πυροβολικού Βιγλασεβιτς, τόν αντισυνταγματάρχην Πάρλοβιτς, τόν ταγματάρχην τών γενικών επιτελών Ίωβάνοβιτς, τόν Γλαρχον Γρουβάνοβιτς, τόν λοχαγόν του πυροβολικού Άθανάσοβιτς και τόν λοχαγόν του πεζικού Ναιδάνοβιτς. Εγγράψαμεν καθ' έκαστα τά δνόματα τών αέρβων αξιωματικών ίνα ίδη ο άναγνώστης μεθ' όπόσης μεριμνης και επιμελείας άσχολεΐται ή Σερβία περί τόν άκαταρτισμόν αξιωματικών κατά τας πρόσδους της στρατιωτικής επιστήμης. Δέν αισθάνεται άρα γε και ή ελληνική κυβέρνησις τήν φιλοτιμίαν να μιμηθῆ τὸ παράδειγμα της Σερβίας; Η μήπως άρκεΐ πρόσ άπόδειξιν της στρατιωτικής επιδόσεως της Ελλάδος, ότι αϊ εν Άθήναις στρατιωτικά μουσικά παιζουσιν εν ταις πλατείαις προς διασκεδάσειν τών φιλομούσων, οί δε αξιωματικοί αϊτούσιν άδειας όπως έκτεθώσιν εις τας βοιλευτικάς εκλογάς;

Κατά τὸ προσεχές έαρ οί Άγγλοι θά επιχειρήσωσι τεραστίαν εκδρομήν προς τόν άρκτικόν πόλον. Επὶ τούτω καθήρτισθη έσχάτως εν Λονδίνω κεντρικός σύλλογος, διατελών εις σχέσεις προς άλλους 49 συλλόγους άπανταχού της Μεγάλης Βρετανίας.

Εσχάτως έδημοσιεύθη ή έπετηρίς της διευθύνσεως της εν Βιέννη άστυνομίας δια τὸ έτος 1877 (Die Polizei-Verwaltung Wiens im Jahr 1877). Εκ ταύτης παρατιθέμεθα ένταύθα άριθμούς τινας, οίτινες νομίζομεν ότι ού μικρόν συντελοῦσιν εις γνώσιν της κοινωνικής καταστάσεως της πρωτεύουσής της Αύστρουγγρικής αὐτοκρατορίας, περιέρχους παρέχοντες πληροφορίας περί λεπτομερειών του Βιενναίου βίου.

Ο πληθυσμός της Βιέννης μετά τών προαστείων ανήρχετο τῷ 1877 εις 1,075,260 ψυχάς, μη συμπεριλαμβανομένων 146,748 ξένων διαβατικῶς επισκεφθέντων τήν πόλιν. Τὸ προσωπικόν της άστυνομίας συνίσταται εκ 3144, αϊ δ' εν γένει άστυνομικαί δαπάναι άνέρχονται εις 2,582,748 φλωρίνια¹.

Σύλλογοι και έταιρίαι υπάρχουν εν Βιέννη πλείονες σχετικῶς ή εν Άθήναις· ο άριθμός αὐτῶν ανήρχετο τῷ 1877 εις 1995· εκ τούτων 382 ήσαν φιλανθρωπικαί, 291 διασκεδάσεων και άναγνώσεως, 92 επιστημονικοί, 52 Οργανευτικοί, 48 πολιτικοί, 35 βιομηχανικοί, 27 πυροσβεστικοί, 9 γυμναστικοί και 9 γεωπονικοί.

Περί της συγκοινωνίας ένδιαφερούσας πληροφορίας παρέχουσιν οί ακόλουθοι άριθμοί.

1. Κατά τήν διατίμησιν τὸ φλωρίνιον αντιστοιχεί προς 2 φρ. 50 λεπτά, κατά τήν τρέχουσαν όμως τιμήν του νομίσματος τὸ χάρτινον φλωρίνιον δύναται μόνον 2 φρ. και 10 λεπτά περιπου.

τῶν 500 άμαξῶν άμφοτέρων τῶν έταιριῶν τῶν τραχιοδρόμων έταξείδευσαν υπέρ τὰ 20 έκκατομύρια ανθρώπων. Εκτός δε τούτων υπάρχουν εν Βιέννη 3559 όχήματα μικρά και μεγάλα. Ο άριθμός τῶν δια τῶν σιδηροδρόμων άφικνουμένων άνέρχεται εις 4,366,400, εν ᾧ ο τῶν δια τῶν ποταμίων άτμοπλοίων εις μόνον 169,800.

Διδάκτορες της Ιατρικής υπήρχον εν Βιέννη 1140, εκτός δε τούτων 15 χειρουργοί, 95 μαϊευτήρες, 16 οδοντοϊατροί, 29 Ιατροί της όμοιοπαθητικής μεθόδου, 89 φαρμακοποιοί, 38 κτηνίατροι, 28 ίππίατροι και 1391 μαϊαι.

Είναι γνωστή ή προς τας διασκεδάσεις άγάπη τῶν Βιενναίων. Όπωςδήποτε όμως ούχι άνευ έκπλήξεως τινος άνέγνωμεν τὸ περί δημοσίων διασκεδάσεων κεφάλαιον της έπετηρίδος. Εν Βιέννη και τοίς περιχώροις υπάρχουν 12 θεάτρα, 4 θεατρικά εκπαιδευτήρια και πολλά θεάτρα φιλομούσων, εν οίς έδόθησαν εν συνόλω 2833 παραστάσεις. Εκτός δε τούτων έγινάντο 28 άναγνώσματα, 1097 συναυλίας, 419 μουσικαί έσπερίδες υπό συλλόγων και έταιριῶν, 4 άεροπορικοί, 1 γυμναστικός άγών, 1235 παραστάσεις εν δημοσίοις μέρεσι διασκεδάσεων, 1834 εν ᾧδελοίς, 11,868 παραστάσεις αιδῶν του λαού, 100 ίπποδρομικαί, 1297 γυμναστικαί, και 251 ταχυδακτυλουργικαί.—Χοροί δε έδόθησαν εν τῇ αὐτῇ, τοίς ανωτάτοις άριστοκρατικούς οίκους και παρά τοίς διπλωμάταις 89, χοροί προσωπιδοφόρων 171, μετμημφισμένων 37, κοινοί χοροί 746, δι' ευεργετικούς σκοπούς 86, επί έρταις έπετείσις 4, όρχηστικαί μουσικαί συναυλίας 10, 561, ιδιωτικαί όρχηστικαί διασκεδάσεις συλλόγων 292, δημοσία έορτή του δένδρου τῶν Χριστουγέννων 1.

Ξενοδοχεία υπήρχον 70, πανδοχεία 16, οίκια προσωρινῶς ένοικιαζόμενα 18, καφενετα και καφενετα μετ' έστιατορίων 605, έστιατόρια 643, μεγάλα και μικρά ζυθοπωλεία και οίνοπωλεία 2676, οίνοπνευματοπωλεία 1749 (!), μικρά καφεψεία 376, μαγειρεία του λαού 12, καπηλεία τσίτου και ροφήματος 19.

Ε.Ε. ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Εις άλλους ειπε γνωστός ο επόμενος άπλούστατος τρόπος του διαίρειν τόν πάγον εις μικρά τεμάχια.

Λαμβάνομεν καρφίδα ή κάλλιον, εάν θέλετε, βελόνην, και στηρίζομεν τήν άίχμην αὐτῆς εκει άκριβῶς ενθα επιθυμοῦμεν να κοπή τὸ τεμάχιον του πάγου· έπειτα δε δια τινος οίου δήποτε πράγματος πλήττομεν έλαφρά τήν κεφαλὴν της καρφίδος ή της βελόνης και ο πάγος οά διαίρεθῆ παρευθὺς άνευ κόπου και καθαρότατα.

ΛΟΙΠΟΝ — ΤΡΗΜΕΣΚΟΡΥΝΝΕ, ΟΛΟΣ ΜΙΑΤΙΑΔΟΥΣ ΒΑΙΒΙΚΙΟΚΙ